

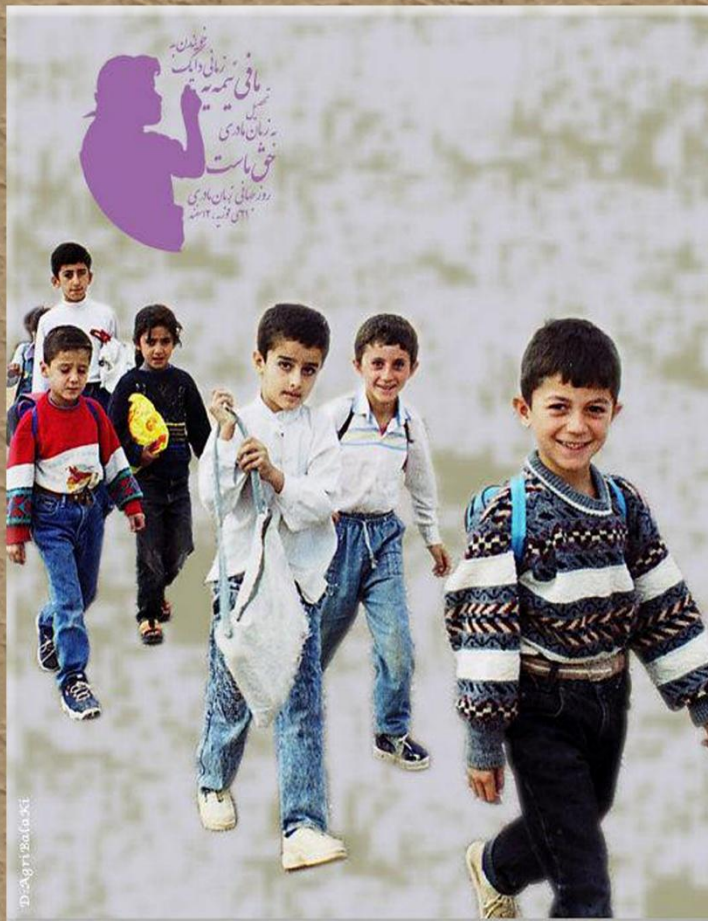
یه کبۆون

کوردستان یهک ولاته و کوردیش یهک نه ته وه یه و دابه شکر اون

February : 2012

یه کبۆون ژماره ۲۳

ده شه مهی ۲۷۱۱

خویندن به زمانی دایک
مافی هه ر ئینسانیکه

روژی جیهانی زمانی دایک
روز جهانی زبان مادری

International Day for
The native language

2012.02.21

بۆچی ۲۱ فئورییه کراوه به روژی جیهانی زمانی دایک

روژی جیهانی و نیونه ته وه یه کان، هه ر کامیکیان میژوو و سه ر بدهی تایبته به خویان هه یه. روژی جیهانی زمانی زگماکیش که ۲۱ فئورییه هه ر سالیکه، پېشینه و میژووی خوی هه یه...

مافی بەکار بردنی زمان لە دامەزراوە دەوڵەتی و فەرەمییەکان و ناوەندەکانی خۆیندنا

بەیاننامەی جیهانیی مافە زمانییەکان:

وەرگیتران لە فارسییەو: قادر وریا

ماددە ١٥: ھەموو حەشیمەتە زمانییەکان مافیان ھەیە، کە زمانەکانیان لەسەر زەوی پێشینی خۆیاندا بە فەرەمیی بەکار بەینن ١. ھەموو حەشیمەتە زمانییەکان مافی نەوھیان ھەیە، کە ھەموو بەتگەنامە کارگێری، کەسیتی و دوولەتیەکانیان بە زمانی خۆیان بیت.

ماددە ٢٣: فێکردن و خۆیندن لە ھەر سەرزەویەکاندا، دەبیت لە خەزەت پاراستن و پەرەیندانی زمانی نەو حەشیمەتە زمانییەکان، کە لەوی دەژین. فێکردن و خۆیندن دەبیت لە خەزەت بلاویوئەو و جۆراوجۆری زمانی و کۆلتوری و پێوەندی ھارمۆنییەکانی نێوان حەشیمەتە زمانییە جۆراوجۆرەکانی سەرئاسەری جیھاندا بیت.

ماددە ٢٤: ھەموو حەشیمەتە زمانییەکان، مافی نەوھیان ھەیە لەمەر کەتوەرگرتن لە زمانەکانیان لە ھەموو ناستیکی خۆیندن (باخچەی منداڵان، سەرەتایی، ناوەندی، ئامادەیی، زانستگا و خۆیندنی گەورەسالان) لەسەر زەوی خۆیاندا، بربار بەن.

ماددە ٢٩:

١. ھەموو کەس مافی نەوھیی ھەیە بە زمانی تایبەتی سەرزەوی خۆی، فێر بیت و بخۆینت.

٢. ئەم مافە، مافی فێربوونی زارکی و بە نووسینی زمانیکی دیکە، کە تاک لەوانەبە وەک زمانی پێوەندی لەگەڵ حەشیمەتە زمانییەکانی دیکە بەکاری بینیت، زوت ناکات. جارنامە (چارەتیری) ئوروپا بۆ زمانە ناوچەیی و کەمایەتیەکان:

ماددە ٨: پەروردەو فێکردن

١- لەبەشی پەروردەو فێکردندا، لایەنەکان پابەند دەبن ئەو ناوچاندا کە ئەم زمانانە کاریانپێدەکریت، بە لەبەرچاوترتی ھەتکەوتی تایبەتی ھەرکام لە زمانەکان و بەین زیانگەیانن بە فێربوونی زمان یان زمانەکانی ولات: (١) بەک: پەروردەو منداڵان لە قوناعی بەر لە قوتابخانە (باخچەی منداڵان) بە زمانەکانی پێوەندیار بەو ناوچانە یان کەمایەتیە نەتەووییەکان بیت یان،

دوو: بەشیکی گرنگ لە پەروردەو منداڵان لە قوناعی بەر لە قوتابخانە (باخچەی ساویان) بە زمانگەلی ناوچەیی و کەمایەتیە نەتەووییەکان بیت یان،

س: «بەشیک ئەم دوو خالە لە ژێر بەندەکانی بەک و دووی ئەم بەندە دا ناویان براوە، دەبێ لانیكەم سەبارت بەو قوتابیانی بەرپۆ بەرین کە دایک وباویان خوازیان و قوتابیەکانیش لە رووی چەندبەتێوە بە رادی پێویست گەیشین،»

چوار: ئەگەر ھاتوو ئۆرگانە دوولەتیەکان ھیچ بەرپرسیاریەتیەکی راستەوخۆیان لە پێوەندی لەگەڵ فێکردنی بەر لە قوتابخانەدا لە نەستۆ نەبوو، لانیكەم پشٹیوانی ئەم ھەنگاوانە دەکن، کە لە بەندەکانی بەک تا سێ ئەم ماددەیدا ھاتوون. یان ھانی ئۆرگانە بەرپرسیار بۆ جێبەجێکردنیان دەدەن.

(ب) بەک: فێکردن لە قوناعی سەرەتایی بە زمانەکانی ناوچەکان یان کەمایەتیە نەتەووییەکان پێشکەش دەکرت یان دوو: بەشیکی گرنگ لە فێکردن لە قوناعی سەرەتایی بە زمانە ناوچەییەکان و کەمایەتیەکان پێشکەش دەکرت یان

س: خۆیندنی زمانە ناوچەییەکان و کەمایەتیە نەتەووییەکان دەخەنە ریزی بەرنامەیی خۆیندنی قوتابخانە سەرەتاییەکان یان

چوار: نێوەرۆکی لانیكەم بەکێک ئەم سە بەندی سەرەو لە بەری ئەو قوتابیانی جێبەجێ بەکن، کە دایکو بابیان داوی دەکن و ژماری قوتابیەکانیش بەشی ئەم مەبەستە دکات،

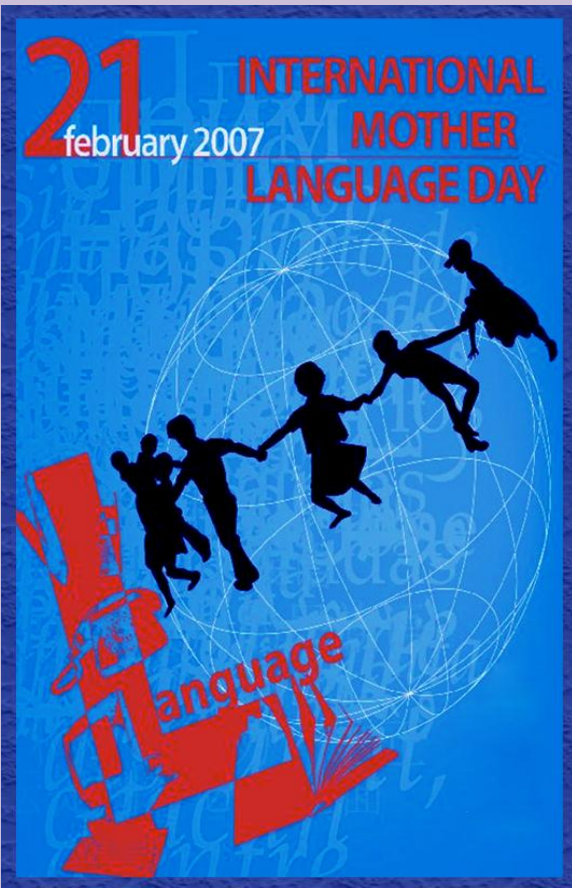
(پ) بەک: فێکردن لە قوناعی دووھەمی خۆیندن (لە پۆلی پێنجی سەرەتاییەو تا وەرگرتنی دیپلۆم) بە زمانەکانی ئەو ناوچانە یان کەمایەتیەکان پێشکەش دەکرت یان

دوو: بەشیکی گرنگ لە فێکردنی قوناعی دووھەمی خۆیندن بە زمانەکانی ناوچەکان و کەمایەتیە نەتەووییەکان پێشکەش دەکرت یان

س: خۆیندنی زمانە ناوچەییەکان و کەمایەتیە نەتەووییەکان دەخرتنە ریزی بەرنامەیی خۆیندنی قوتابخانەکانی قوناعی دووھەمی خۆیندن یان

چوار: لانیكەم بەکێک ئەو ھەنگاوانە لە بەندەکانی بەک تا سە دا ھاتوو لە بەری ئەو قوتابیانی بەرپۆ دەبن، کە دایک وباویان داوی (خۆیندن بەو زمانە ئەو ناستەیاندا بۆ) دەکن و قوتابیەکانیش لە رووی چەندبەتێوە بەشی ئەم مەبەستە دکەن.

ئەم مافانە لەم چەند بەندەدا ھاتوون، لە قوناعەکانی دیکەشدا (خۆیندنی تیکنیکی و پیشەیی، خۆیندنی زانکۆ خۆیندنگە بەرزەکان، خۆیندنی گەورە سالان) ھەر بەو شێوەیە دوویات دەبنەو.

ح) پینداوښتیپه کانی فیرکردن و خویندنی وانهی میژووو فورهنگ، که پیوسته به زمانه ناوچه پیپه که مایه تیپه نه ته و دیپه کانی بیت، دایند که کن.
 خ) پینداوښتیپه کانی پیپه یانسن و پیره پیندانی راهننای ماموستایان، که بؤ جیپه جیکردنی نیوهرؤکی به نده کانی نلف تا ح پیوستن و لایه نده کانی ریکه وتن قیوونیا کوردو، دایین دکهن.
 د) پهک بیان چهند نؤرگانی چاوه دیر به مدهستی چاوه دیری نه و ههنگاوانه، که بؤ بنیاتنن و پیره پیندانی فیرکردنی زمانه ناوچه پیپه کانی و که مایه تیپه کانی دهرنن، هرهو ها بؤ چاوه دیری به سهر رادی پیشکه و تنه کانی له م بوارد، پیک دهینرین. نه م نؤرگان یا نؤرگانانه دهیبت به ریکو پیکی راپورته کانی خویمان بده نه وه و بلاویان بکه نه وه.
 به یاننامی مافه کانی تاکه کانی سهر به که مایه تیپه نه ته ووی، رگه زی، نایینی و زمانه پیپه کانی ماددی چوان:

۱. نه ته وده کانی نه ندام، هه موو ههنگاویکی پیوست هه ل دگرن بؤ دننایی تاکه کانی سهر به که مایه تیپه کانی له به رنوه چوونی مافه مرویبه کانیان و نازادیبه بنه رته پیپه کانی و په کانی له به رامبه ر قانوندا به بن هیچ چه شنه ستم و جیوازیلانا نیک.
 ۲. نه ته وده کانی نه ندام، ههنگاوی پیوست به مدهستی پیپه کانی هه لومهرجی له بار بؤ تاکه کانی سهر به که مایه تیپه کانی هه لده گرن، تا بتوانن له تایبه تمه ندیبه کانی خویمان و کولتور و زمان، نایین و جلوه رگی خویمان گوزارشت بکن، ته نیا نه و جیگایانه نه یبت که له گه ل یاسا کانی ولات یان ستاندارده نیونه ته وویبه کانی له ناته بابیلان.
 ۳. نه ته وده کانی نه ندام، نه گهر بؤ یان دست بدات، دهیبت ههنگاوی پیوست هه ل بگرن بؤ نه ووی تاکه کانی سهر به که مایه تیپه کانی دهرتانی پیوستیان به مدهستی فیربوونی زمانی زگماکی و هه بوونی یاسا و رنوشوین به زمانی زگماکی خویمان هه یبت.
 - ۴- نه ته وده کانی نه ندام، نه گهر بؤ یان بگونجیت، دهیبت پیوستیپه کانی خویندن به زمانی دایک دایین بکنه هاندن بن بؤ به دده ستیپانی زانیاری له سهر میژوو، نه رته کانی و نه و زمان و که تنوورانه ی له نیو سنوورکانی نه و که مایه تیپه کانی هه ن.
- www.ostomaan.org سهرچاوه. . اعلامیه جهانی حقوق زبانی، ترجمه: علی دده بیگلو
 - بیانیه حقوق افراد متعلق به اقلیتهای ملی، نژادی، مذهبی و زبانی (مصوب مجمع عمومی سازمان ملل متحد، په سند کراوی ۱۸ دیسامبری ۱۹۹۲، سایت ایران امروز
<http://iran-emrooz.net>
 له ژماره ۱۷۷۷ رنژنامه ی "کوردستان" دا بلاو بؤته وه.
 ۲۰۱۲ / ۲ / ۲۰

بؤچی ۲۱ فیریه کراوه به رؤزی جیهانیی زمانی دایک؟

رؤزه جیهانی و نیونه ته وویبه کانی، ههر کامیکیان میژوو و سهربردی تایبته به خویمان هه یه. رؤزی جیهانیی زمانی زگماکی که ۲۱ فیریه ی ههر ساتیکه، پیشینه و میژوی خوی هه یه.

۶۰ سال له مه ویر له ۲۱ فیریه ی ۱۹۵۲ دا، خویندکارانی بهنگلادیش که نه و کاته ولاته که بیان به شیک بوو له پاکستان، وک نارپزایی دهریرین له داسه پانندی زمانی نؤردو به سهر نه ته وده کانی دا، خویندکارانیان وهری خست، له ناکامی ته هه نی هیزه چه کلا رگانی پاکستان دا ۵ خویندکاری بهنگلادیش گیانین له دست دا. خه لکی بهنگلادیش، بهلام دهستیان له خه بات هه ل نه گرت و نه ک ههر نه چوونه ژیر باری داسه پانی زمانیکی دیکه، ملیان بؤ مانه وه له ژیر دهسلات و له چوارچووی پاکستان دا، نه دا و سهرنجام سهریه خوی خویمان به دست هینا.
 روودای ۲۱ فیریه ی ۱۹۵۲ بووه هوی نه وه بهنگلادیش وک په که م ولات که له پیناوی زمانه که ی دا خه باتی کرده و قوربانیی داوه، سهریری بگری. نه و ولاته له نوامبری ۱۹۹۹ به رسمه پیشنیاری به یونسکو کرد که رؤزی ۲۱ فیریه، وک رؤزی جیهانیی زمانی دایک بناسرن. دیاره نه نچومنه ی جیهانیی لایه نگرانی زمانی زگماکی پیشی نه م پیشنیاریان گرت و له ناکامدا، سیهه مین کؤری گشتیی ریکخراوی نه ته وه په گرتووه کانی نه م پیشنیاری په سند کرد.
 بهنگلادیش ولاتیکی ۱۵ میلیونیبه و زمانه که بهنگالیبه. دیاره نه و ولاته پیشتر موسته عمه ردی نینگلیستان بوو. ههر بویه زمانی نینگلیزی له ولاته دا برهوی زوره. رؤزی ۲۱ فیریه له بهنگلادیش وک رؤزی شهیدانی زمان ناودیر کراوه.

له وکاته وه که رؤزی ۲۱ فیریه وک رؤزی جیهانیی زمانی زگماکی ناودیر کراوه هه موو سانی له شوینه جوراوجوره کانی جیهان رنوره سم و کویونه ووی تایبته ی بؤ ریز گرتن له زمانی زگماکی به رنوه دهچن. بایه خدان به زمانی زگماکی تا نه و راده یه بووه که ریکخراوی نه ته وه په گرتووه کانی سانی ۲۰۰۸ سی وک سانی زگماکان ناودیر کرد.

به دنناییبوه خه بات و قوربانیان له پیناوی زمانی دایک له نیو کورد دا میژویبه کی کؤنتر له خه لکی بهنگلادیشی هه یه.
 ههر له سهدی بیستم دا کورد بهر له شهری دووهه می جیهانی له سهرده می رهزا خان و نه تا تورک دا له پیناوی پاراستن و زیندوو راگرتنی زمانه که یدا گیانی خوی دهخته مهترسی سهرباری نه مهش به دهیان سال پیشتر، که و تموه هه وونی خزمه تی زمانه که ی و چاپ و بلاو کردنه ووی رنژنامه به زمانه که ی و له سؤنگه ی نه م «تاوان» دوه ناواره و په رنوه ی هه لنده ران بووه.
 نه هسال له ههریمی کوردستانیش، له رؤزی ۲۱ فیریه دا ناکادیبیای کوردستان سمیناریک به بؤنه ی نه م رنژوه و بؤ یاس له لایه نه جوراوجوره کانی زمانی کوردی پیک دننن.
 «کوردستان» یش وک بایه خدان به زمانی زگماکی و له پینشوازی ۲۱ فیریه دا نه م باشکوییدی ناماده کرده که هیوادارین جینگای رهزانه ندیی خوینه ران بن.

له باشکوی تایبته به رؤزی جیهانیی زگماکی، ژماره ۱۷۷۷ رنژنامه ی "کوردستان" دا بلاو بؤته وه.

سه‌روه‌یی نه‌ته‌وه‌یی و دابینه‌کردنی مافی ره‌وای نه‌ته‌وه‌ی کورد: له‌ دروشمی خودموختاریه‌وه‌ هه‌تا نامانجی سه‌ره‌به‌خۆیی

نووسینی: حه‌سه‌ن ماوه‌رانی

له‌ سه‌ره‌تای چه‌رخ‌ی شازده‌هه‌می زابینه‌وه‌ ده‌وله‌ته‌کانی نه‌ته‌وه‌یی هاوکات له‌گه‌ل به‌که‌م شۆرش‌ی تیکنۆلۆژی (شۆرش‌ی پیشه‌یی و زانستی) له‌ ولاته‌کانی ئینگلیس، به‌لژیک، فه‌رانسه‌ و سپانیا سه‌ره‌له‌ده‌دنه‌ و شینوای ده‌سه‌لاتی ئیمپراتۆری کۆن به‌ره‌و سه‌روه‌یی نه‌ته‌وه‌یی نۆی په‌رده‌ه‌گرێ. به‌ شۆرش‌ی فه‌رانسه‌ و دانانی یاسای بنه‌ره‌تی و یاراستنی سه‌ره‌ستی مرۆف و هه‌ک به‌ره‌می نه‌و شۆرش، ده‌سه‌لاتی ده‌ره‌به‌گه‌یه‌تی و باشابه‌تی کۆن به‌ته‌واوه‌تی له‌ رۆژئاوای پیشه‌یی و پێشکه‌وتوو ده‌که‌وتیته‌ به‌ر زه‌ری دایر و به‌ره‌و فه‌وتان ده‌روا. به‌شدار بیوونی نه‌ندامه‌کانی نه‌ته‌وه‌ و ته‌نانه‌ت هه‌موو دانیش‌تووانی ولات له‌ دیاریکردنی ده‌سه‌لات و شینوای ده‌سه‌لاتاری، شارێگای گه‌شه‌سەندن و پێشکه‌وتن له‌به‌ر ده‌م نه‌و ولاتانه‌ ده‌کاته‌وه‌. هاوکات له‌گه‌ل نه‌و گه‌شانه‌وه‌ مه‌یلی ده‌سه‌درێژی بۆ سه‌ر سامانی ولاته‌کانی پاشکه‌وتوو ده‌بیته‌ هۆی و ده‌یهاتنی سیستیمه‌ کۆنۆلیالیستییه‌کان که‌ له‌سه‌ر خولیا‌ی داگیرکه‌رانیه‌ی ئیمپراتۆریه‌کانی پێشوو‌ی خۆیان ده‌روون و په‌نجیه‌ی داگیرکه‌رانیه‌ و تالانه‌کارانه‌یان به‌ره‌و چوار قورنه‌ی جیهان راده‌کێشن. ئیمپراتۆریه‌ی دایلو‌ساره‌کانی رۆژه‌ه‌لات، به‌تایبه‌ت عوسمانی و فارس و روس به‌ جینگه‌ی گه‌شه‌دان به‌ پیشه‌ و زانست و بنه‌په‌ر کردنی ده‌ره‌به‌گه‌یه‌تی و به‌ره‌و پێشچوون، ده‌که‌ونه‌ خولیا‌ی شه‌ر و داگیرکه‌ری نۆی و ماوه‌ی سه‌ ده‌ پاتنای رۆژه‌ه‌لاتی ناوه‌راست و به‌تایبه‌ت نیشتمانی کوردان، ده‌بیته‌ مه‌یدانی شه‌ر و شه‌رخوای و له‌ سالی 1539 زابینه‌دا بۆ یه‌که‌م جار به‌ په‌سه‌ی له‌ نێوان دۆ زله‌یزی دوکه‌وتوو و دژ به‌ مرۆفی تورکی سه‌فه‌وی و عوسمانی دابه‌ش‌ده‌کریت. یه‌که‌م شۆرش‌ه‌کانی رێگاریخوایانه‌ی نه‌ته‌وایه‌تی کوردیش هه‌ر هاوکات له‌گه‌ل نه‌م کۆنۆلیالیستییه‌وه‌ دینه‌ ناوه‌. شۆرش‌ی خانی له‌ پێڕین، فه‌لای ده‌م، ده‌بیته‌ ده‌ستپێکی بزوتنه‌وه‌ی رێگاریخوایانه‌ی نه‌ته‌وایه‌تی کورد و سه‌ره‌تایه‌کی مرۆفانه‌ و نازادینخوازان به‌و په‌ری خۆبه‌خته‌ری و نازایه‌تییه‌وه‌ که‌ هه‌تا نیشتمانی دنی فۆلکلۆری کورده‌ و چیرۆکی شه‌وانه‌ی دایکانه‌ بۆ ورده‌دان به‌ و ده‌چی داهاوو. به‌داخه‌وه‌ ده‌رگا‌کانی کۆن و داپنۆساوی میره‌دانی کورد، زۆریه‌یان به‌ پرش و بلاوی و دژایه‌تی ناوخۆه‌ که‌وته‌ به‌ر هێرش‌ی داگیرکه‌رانیه‌ی عه‌جده‌م و تورک و دۆژمن به‌ سیلاوی خوین و به‌ درۆ و قیلی به‌رواله‌ت مۆسلمانیه‌تی که‌ له‌ هه‌موو کاتیکیدا و هه‌تا نیشتمانی له‌کیان لێوه‌رگرتوو و که‌لکی لێوه‌رده‌گرن و جاشی پینه‌گرن، توانیان هه‌تا کۆتایی سه‌دی نۆزه‌ده‌هه‌م سه‌ره‌جه‌می میرایه‌تیه‌ کورده‌کان به‌روخین و ده‌سه‌لاتی چه‌وسینه‌رانیه‌یان به‌سه‌رماندا سه‌ پینن .

هه‌لۆخانی نه‌رده‌لان به‌ ده‌ستی کوری خۆی قۆلبه‌ستکرا و سه‌ره‌به‌خۆیی نه‌و میرایه‌تیه‌ کۆتایی پێهات، میره‌دانی باسان ده‌یان سال به‌ خۆ به‌سته‌وه‌ به‌ دۆژمنانی کورد له‌دژی یه‌کتر شه‌ریان کرد هه‌تا ده‌سه‌لاته‌که‌یان پووکاوه‌. میرایه‌تی مۆکریان به‌ سیلاوی خوین تیکلرا و به‌شیکی گه‌وره‌ی مۆکریان له‌ مه‌راغه‌ی نیشتمانی هه‌تا نزیکی شاهیندژ له‌ کورد فه‌لاچۆ کرا و تورکیان له‌ نیشتمانی کرد. (1505- 1539 ی. ز) میر محه‌مه‌دی سۆران له‌ ره‌واندز بۆ یه‌که‌م جار ده‌وله‌تی سه‌ره‌به‌خۆی کوردی راگه‌یاندا (1836/1823 ی. ز) و تیکۆشا که‌ به‌ یه‌گرتن و په‌ره‌ پێدانی پیشه‌ و دانانی خویندکه‌ و نووسینی قانون و لاتیکه‌ی ریکو پیک جیه‌جی کات. کاتیکی دۆژمن له‌باری شه‌روه‌ نه‌یتوانی دابینه‌کردنی، نیشتمانیان هه‌ک چه‌ک خسته‌ گیانی کورد و مه‌لا ئیدریسی خاين که‌ له‌ فۆلکلۆری کوردیدا به‌ مه‌لای خه‌تیی جاش به‌ناویانگه‌ فیتوای له‌ دژی به‌ره‌هلستکاری میر محه‌مه‌د دا و خه‌لکی به‌سه‌ر زمان و نه‌زانی به‌ قازانجی سولتانی عوسمانی له‌ سپای میر محه‌مه‌د کورده‌ و هه‌ره‌سی به‌ میرایه‌تی ره‌واندز که‌ ده‌هات بیته‌ یه‌که‌م ده‌وله‌تی پێشکه‌وتوو رۆژه‌ه‌لاتی ناوه‌راست، هینا. (کاریکاتۆری مه‌لای خه‌تی له‌م دووایانه‌دا له‌ سولیمانی دووایاتکراوه‌ و هه‌مه‌یسان مه‌لایه‌کی فرچگرتوو به‌ چکاوکی دۆژمن، فیتوای جیه‌بادی وێرای

بانگێ الهه‌اکبری چه‌ند رووناکییری سه‌ره‌لێش‌نوای چه‌پ، له‌دژی ده‌سه‌لاتی بچوکی باشووردا، ده‌سه‌لاتی سه‌ره‌به‌خۆی سولتان جه‌لال الدینی به‌درخان 1953 ز. به‌ خه‌یه‌انه‌تی به‌زدا نشیر تیکچووه‌ که‌ نامۆزای خۆی بوو. کێشه‌ی ناوخۆیی و دوو به‌ره‌کی به‌داخه‌وه‌ له‌ سه‌رده‌می کۆنوه‌ به‌ره‌و سه‌رده‌می نۆی هه‌تا ده‌ستپێکی جیه‌بایه‌تی هه‌ک نه‌خۆشه‌یه‌کی کۆن که‌ له‌ئه‌شی نه‌خۆشدا گه‌رای خستبێ پهلێ کیشاوه‌ و زه‌ره‌ر و زیانی قورسی خستوته‌ سه‌ر بزوتنه‌وه‌ی رێگاریخوایانه‌ی نه‌ته‌وایه‌تی کورد. ته‌نانه‌ت هه‌تا نیشتمانی شۆینه‌واری خراپی له‌سه‌ر ره‌وتی جیه‌بایه‌تی کوردستان به‌جی هیش‌توووه‌. گه‌ر به‌مانه‌ه‌وێ هۆیه‌کانی سه‌ره‌که‌وتنی نه‌م بزوتنه‌وه‌، سه‌ره‌رای خه‌باتی بیوچانی چه‌ند سه‌دساله‌ی نه‌ته‌وه‌که‌مان و خاکیکی به‌ره‌فرانی نیو ملیون کیلۆمێتری چوار گۆشه‌ و پتر له‌ 45 میلیۆن نفوسه‌وه‌ لیکه‌دینه‌وه‌، هه‌ک هه‌ر بزوتنه‌وه‌یه‌کی هاوچه‌شنی دوو هۆی سه‌ره‌کی ناوخۆیی و ده‌ره‌کیمان به‌رچاو ده‌که‌وێ. هۆی ده‌ره‌کی واتا داگیرکه‌ران و کۆنۆلیالیسته‌کان و سه‌واکه‌ره‌کانی نه‌وت و کانیه‌ ژیره‌یه‌که‌مانه‌. هۆی ناوخۆیی و سه‌رای هه‌لکه‌وتوووی جوغرافیایی نیشتمانه‌که‌مان که‌ له‌ دراوسینی سه‌ زله‌یزی کۆن رۆژه‌ه‌لات واتا روس و تورک و عه‌جه‌مه‌دیه‌، بریتیه‌ له‌ لاوازی تیکه‌پشته‌ی مافی نه‌ته‌وه‌یی و پینه‌گه‌یشتنی عه‌قلی نه‌ته‌وه‌یه‌ که‌ مه‌ودای داوه‌ به‌ چه‌نده‌ره‌کی ناوخۆیی کورد و روون نه‌بوونی ستراتیژی خه‌باته‌که‌ی. سه‌ره‌رای هه‌ستی به‌ری نه‌ته‌وايه‌تی و خه‌باتی خۆبه‌خته‌کارانه‌ی به‌ره‌دوام،

عه‌قلی نه‌ته‌وه‌یی کورد له‌گه‌یه‌شتوته‌ نه‌و راده‌یه‌ی که‌ بتوانی له‌ بارودۆخه‌کانی تایبه‌ت، به‌ لیکدانه‌وه‌ی دروست، نامانجی سه‌ره‌کی خۆی به‌پێنیه‌تی دی و بتوانی له‌ ناستی جیه‌بایه‌تی مافی ره‌وای خۆی بچه‌سینی. هه‌ر به‌یه‌ش هۆی ناوخۆیی سه‌ره‌که‌وتنی بزوتنه‌وه‌ی نه‌ته‌وايه‌تی کورد، هۆی سه‌ره‌کی تیکه‌سکانه‌کانی په‌ینا په‌یتای بووه‌. به‌ لیکدانه‌وه‌ و ناوردانه‌وه‌یه‌که‌ به‌سه‌ر میژووێ ریکخراوه‌کانی سیاسی کوردستان، سه‌ره‌لێش‌یوای خه‌باتکاره‌کانی نه‌ته‌وه‌که‌مان له‌ هه‌لێژاردنی دروشمی سه‌ره‌کی و ستراتیژیکمان بۆ ده‌ره‌که‌ه‌وێ و هه‌ر وه‌شا هۆیه‌کانی لیکتازانی خه‌باتی له‌ به‌شه‌ جیاکاره‌کانی نیشتمانیان بۆ روون ده‌بیته‌وه‌. پیکه‌تاتی یه‌که‌م ریکخراوه‌کانی سیاسی له‌ سه‌ره‌تای چه‌رخ‌ی بیسته‌مه‌دا، هیوایه‌کی نۆیی له‌ ناخی کۆمه‌لانی گه‌لدا پیکه‌تیا، بۆ یه‌که‌م جار تیکۆشانی چه‌ند رووناکییری کورد له‌ ده‌ره‌وه‌ی کوردستان به‌ نۆینه‌رایه‌تی شه‌ریف پاشا له‌ ناستی ئۆرپادا توانیان مه‌سه‌له‌ی کورد له‌ سه‌رده‌می هه‌لوته‌شانی ئیمپراتۆری عوسمانی بگه‌نه‌ سه‌ر ده‌ستووری دانیشتمانه‌کانی نۆینه‌ته‌وه‌یی و له‌ په‌یمانی سیۆر (1922 ی. ن) له‌ به‌ندی 92 دا دان به‌ مافی نه‌ته‌وه‌یی کورددا هینرا.

به‌ پیلانی ئینگلیس و دابه‌شکردنی کوردستان له‌ په‌یمانی لۆزاندا (هه‌مانسان)، کوردستان کرا به‌ چوار پارچه‌ و کارتیکه‌ری نیکاتی نهم دابه‌شکرده‌ هه‌تا نیشتمانی هه‌ر زیان ده‌خاته‌ سه‌ر ره‌وتی بزوتنه‌وه‌ی رێگاریخوایانه‌ی نه‌ته‌وايه‌تی کورد. له‌ نه‌نجای نه‌و پیلانه‌دا بزوتنه‌وه‌ی رێگاریخوایانه‌ی نه‌ته‌وايه‌تی کورد دایر دایر بوو و زۆریه‌ی تیکۆشه‌رانی کورد ملیان به‌ سنوره‌ ده‌سه‌کرده‌کانی کوردستان دابوو و لیکدانه‌وه‌کانی خۆیان له‌ بارودۆخی نیشتمانی له‌ سه‌ر بناخه‌ی کیشه‌کانی جیه‌بایه‌تی دوو سه‌ره‌جه‌می داده‌رشت و مه‌سه‌له‌ی کورد به‌ گشتی ته‌نیا له‌ بارودۆخه‌ ژواکه‌کاندا که‌ پارچه‌یه‌ک له‌ نیشتمانه‌که‌مانی تووشی مه‌ترسیی کۆمه‌لکوژی ده‌کرده‌ به‌رچاو ده‌بووه‌ و پارچه‌کانی تریشی ده‌هه‌ژان. سه‌ره‌تای سه‌دی بیسته‌م شۆرش‌ه‌کانی په‌ینا په‌یتای کورد به‌ لیکه‌لێراوی سه‌ره‌له‌ده‌دنه‌ و هه‌موویان به‌ ناوای سه‌ره‌به‌خۆیی به‌لام جیا له‌یه‌کتر و به‌ مه‌ودای زه‌مانیی کورت له‌یه‌کتر دینه‌ گۆری و سه‌ره‌که‌وتنه‌گرێن. شۆرش‌ی شیخ مه‌حمودی نهم و دامه‌زراندنی میرایه‌تی سه‌ره‌به‌خۆ، 1920/1922 ی. ز. له‌لایه‌ن ئینگلیسه‌وه‌ بینه‌زه‌میانه‌

تیکشکا. شۆرشى سه‌کۆ ۱۹۲۲/۱۹۳۲. ز به تیرۆرى سه‌کۆ کۆتایى هات. شۆرشه‌کانى بارزان له لایهن ئینگلیسهوه دامرکیندیان. کۆماری نارارات ۱۹۳۵. ز به یارمه‌تى دووقۆلى تورکیه (له‌سه‌ر پاشاموى نیمیپراتورى عوسمانى ۱۹۲۲. ز دامه‌زرا) و نیران (که له‌سه‌ر پاشاموى پاشایه‌تى عه‌جه‌مه‌کان ۱۹۰۵. ز پینکه‌تابوو) تیکشکیندیان.

ده‌کرتی بلیین له‌سه‌رجه‌مى راپرینه‌کانى نیوئى هه‌وتى سه‌دى بیسته‌مدا، کورده‌کان له‌سه‌ر مافی رهاى نه‌ته‌وايه‌تى واتا سه‌به‌خۆیى کوردستان سوور بوون به‌لام ریکه‌ستنه‌کانیان لاواز بوو و به‌ پرش و بلاوى و جیا جیا له‌یه‌کتر سه‌ریان هه‌تدا و به‌ یارمه‌تى ئینگلستان و هاوکارى به‌رده‌وامى دوژمه‌نه‌کانى کورد، سه‌رکوتران . شه‌رى دووه‌مى جیهانی بارو دۆخى دنیاى به‌ره‌و روه‌تیکی نۆی برد. کۆلتۆنیالیستی کۆنى ئینگلیس، له‌ زله‌یزى هه‌ره‌ مه‌زنى جیهانه‌وه‌ که‌وته‌ یه‌لى نزمه‌وه‌ و نه‌مریکا وک هیزى هه‌ره‌ مه‌زنى رۆژئاوا سه‌رى هه‌تدا. مانای ئەم جینگۆرکی بۆ ولاتانی سه‌ر به‌ رۆژئاواى به‌ستراوه‌ که‌ ژۆریه‌یان به‌ شیوازی ده‌ریه‌گایه‌تیی دواکه‌وتوو به‌ریوه‌ده‌چوون، کۆتایى ته‌مه‌نى ده‌سه‌لاتی پاشا و سه‌رکوردگانی ده‌سته‌مۆکائی ئینگلیس بوو. له‌ هه‌مانکاتدا به‌شیکى گه‌وره‌ی ئوروپا که‌وتبووه‌ به‌رده‌ست یه‌کیتی سۆقیته‌وه‌ که‌ پاش سه‌رکه‌وتن به‌سه‌ر فاشیزمدا به‌ روخسارى هیوابه‌خشه‌وه‌ بۆ گه‌لانى ولاتانى دواکه‌وتوو دۆست ده‌ژمێردا. به‌ره‌ی پرش و بلاوى رۆژئاوا پاش شه‌ری دووه‌مى جیهانی له‌ده‌ورى نه‌مریکا دژ به‌ به‌ره‌ی سۆقیته‌ئا کۆده‌بیته‌وه‌ و له‌ لایه‌نگرانی دیپۆکراسی و خه‌باتکارانی دژی فاشیزمه‌وه‌ هه‌تا کۆنه‌کادیره‌کانى فاشیست هاواری و هاو مه‌به‌ست ده‌که‌ونه‌ دژایه‌تى به‌ره‌ی رۆژه‌لات که‌ سۆقیته‌ به‌ریوه‌به‌رایه‌تى ده‌کرد . به‌هه‌جۆره‌ پاش شه‌ر، شه‌رى سارد ده‌سپێده‌کا که‌ هه‌تا کۆتایى سه‌دى بیست درژۆی ده‌کیشی.

له‌م باروودۆخه‌ دژواره‌دا، کۆمه‌له‌ی ژیانه‌وى کورد که‌ ماوه‌یه‌ک به‌ر له‌شه‌ر پینکه‌تابوو ده‌بووژیته‌وه‌ و له‌ موکریان به‌رده‌ستینى. نه‌مانی ده‌سته‌لاتی پیاوکه‌وز و خۆنخۆر رزاشا (په‌هله‌وی) که‌ له‌ لایهن ئینگلیسه‌وه‌ کرابوو به‌ شای نیران، به‌شیکى له‌ کوردستانی رۆژه‌لات به‌ کرده‌وه‌ سه‌ریه‌خۆ کرد بوو. له‌و دۆخه‌دا که‌سایه‌تى بن وینه‌ی کورد ، پێشه‌واى شه‌هید قازى مه‌مه‌د به‌ کرده‌وه‌ کارو با‌ری شاری

مه‌هاباد و ده‌ور و به‌ری به‌ده‌سته‌وه‌ گرتیوو. کۆمه‌له‌ی ژیانه‌وى کورد پێشه‌وا قازى ده‌کا به‌ سه‌رۆک و له‌ماوه‌یه‌کى کورتدا له‌ کۆریکی داخراوی بچۆکه‌وه‌ به‌ره‌و هیزیکى جه‌ماوه‌ری به‌رده‌ستینى و ده‌بیته‌ مايه‌ی هیواى نه‌ته‌وه‌یه‌کى به‌شخوارو و له‌بیر براوه‌ له‌ جیهاندا. کۆمه‌له‌ به‌ هه‌لگرتنى دروشمی سه‌ریه‌خۆی و یه‌گرتنه‌وى نیشتمانی پارچه‌ پارچه‌کراو ده‌بین به‌ مايه‌ی هیوا و نۆمییدی گشت نه‌ته‌وه‌ی کورد و روناکییرانی کورد به‌ره‌و شارۆچکه‌ی مه‌هاباد وریده‌که‌ون هه‌تا له‌گه‌ل کۆمه‌له‌ی پێوه‌ندلی بگرن . بارو دۆخى ئه‌وسه‌رده‌م و بوونی هیزى مۆلدراوی سۆقیته‌ له‌ نازه‌ریایجانى دراوسێ و هیزى ئینگلیس له‌ به‌شى باشورى رۆژه‌لاتی کوردستاندا، واته‌ سه‌نه‌ و کرماشان، به‌ریوه‌به‌رایه‌تى کۆمه‌له‌ به‌ره‌و دۆستایه‌تى سۆقیته‌ هانددا که‌ له‌ ناست ئینگلیسی وه‌ستای درژۆی به‌شکردنى کوردستان سیمای باش و ناوی باشترى هه‌بوو. دیاره‌ یارمه‌تى فه‌ره‌ه‌نگی و نارندى هه‌ندى چه‌کو چۆل بۆ کوردان هه‌رچه‌ند زۆر به‌رته‌سکتر بوو له‌ یارمه‌تى سۆقیته‌ بۆ نازه‌ریایجان، بوو به‌ هۆی خۆشه‌وه‌یستی ئه‌وولاته‌ له‌بیر چاو تیکۆشه‌رانى کوردوو. له‌ ئه‌نجامی ئه‌و پێوه‌ندیی و دۆستایه‌تیه‌وه‌، ده‌کرتی بلیین به‌ گوشار و زه‌ختی نه‌ینى سۆقیته‌وه‌، له‌نه‌کاو کۆمه‌له‌ی ژک کۆتایى پیند و حیزبى دیپۆکراتی کوردستان له‌دایک ده‌بین (۱۹۴۵. ز). بۆ یه‌که‌م جار دروشمی خودمۆختاری وک دروشمی سه‌ره‌کی به‌بن دیاریبوونی ناوه‌رۆکیکی روون له‌ خودمۆختاری دیته‌ ناپاوه‌. به‌لام سه‌ره‌رای ئه‌و دروشمه‌ پاش جه‌ند چه‌وتووون حیزبى دیپۆکراتی کوردستان کۆماری دیپۆکراتی کوردستان داده‌مه‌زینى (دووی رینه‌ندانى ۱۹۴۵). قازى مه‌مه‌د ده‌بیته‌ سه‌رکۆمار

و مه‌لا سه‌نه‌قا بارزانی سه‌رۆکی ستادی سپای پێشه‌هرگه‌ و هیزى بارزانیه‌کان هیزى سه‌ره‌کی کۆمار. به‌هه‌جۆره‌ تیکۆشه‌رانى کوردی باشور و رۆژه‌لات شان به‌شانی یه‌کتر بۆ سه‌ریه‌خۆیى کوردستان خه‌بات ده‌که‌ن و سه‌ریه‌خۆیى کوردستان ئامانجی سه‌ره‌کی بووه‌ و خودمۆختاری هیشتا وشه‌یه‌کى نامۆ و فه‌رمى تیکرای کرده‌وه‌کانى کۆمار، له‌ هه‌موو به‌لگه‌کانى به‌جیهاموی وه‌زاره‌ته‌کاندا به‌ ناشکرا کۆمارى کوردستان وک ده‌سته‌لاتیکى سه‌ریه‌خۆ ناوه‌ده‌ کراوه‌. هه‌روه‌ها به‌بن بايخان به‌ هه‌وله‌کانى ده‌وله‌تى نیران له‌ تاران، پێوه‌ندلی له‌گه‌ل سۆقیته‌ ده‌گيرى و په‌یمانى دۆستایه‌تى و دیاریکردنى سنور له‌گه‌ل حکومه‌تى نه‌ته‌وه‌یى نازه‌ریایجان ده‌به‌ستری. بازرگانى ده‌روه‌ وریده‌که‌وی. سه‌رجه‌مى کرده‌وه‌کانى کۆماری دیپۆکراتی کوردستان ، هیچ پێوه‌ندلیکیان به‌ خودمۆختاری، به‌ واتا و ناوه‌رۆکی ئیستاه‌وه‌، نه‌بوو. سه‌ره‌رای ئه‌مه‌ش، توانده‌وى ک.ژ.ک له‌ حیزبى دیپۆکراتا، زه‌ریه‌یه‌کى قوره‌سى له‌ روه‌تى سروشتی په‌ره‌سه‌ندنى خه‌باتی حیزبایه‌تى دا له‌ کوردستان له‌ جه‌ند لایه‌نه‌وه‌، وه‌شاندا. یه‌که‌م، سترا‌تیژی روونی ژک له‌مه‌ر سه‌ریه‌خۆیى و یه‌گرتنه‌وى نیشتمانی پارچه‌ پارچه‌ کراو، گۆردرا به‌ خودمۆختاری، که‌ ته‌ناه‌ت بۆ به‌ریوه‌به‌ره‌کانى حیزب و خودی پێشه‌وا قازیش ناوه‌رۆکه‌کى نامۆ بوو. دووه‌م، به‌شیکى زۆر له‌ ده‌ریه‌گ و سه‌رۆک عه‌شیره‌ته‌کانى هه‌له‌پرست هاته‌نه‌ ریزی به‌ریوه‌به‌رایه‌تى حیزبه‌وه‌، له‌کاتیکدا هیچ پێوه‌ندییه‌کیان به‌ کۆمه‌له‌وه‌ نه‌بوو. زۆریه‌شیان پاش نه‌مانی کۆمار چوونه‌وه‌ باوه‌شى دوژمه‌نه‌وه‌. ته‌ناه‌ت هه‌ندیکیان که‌ له‌ حیزب و کۆماردا به‌رپرسانیه‌تیاان هه‌بوو، سواری عه‌شیره‌ته‌کیان کرده‌ کهری پيش قه‌تاری سپای دوژمن. سه‌یهم، به‌رته‌سک کردنه‌وى ریکخراوى حیزبى دیپۆکرات به‌ به‌شیکى بچۆکی کوردستان له‌ نیراندا، سه‌ره‌تایه‌ک بوو بۆ لیکه‌ته‌ئیرانى پێوه‌ندیی نیوان خه‌باتکاره‌ کوردستانیه‌کان له‌ هه‌موو به‌شه‌کانى داگیرکراوی تری نیشتمانیاندا. دانپینان به‌ سنورى ده‌سکرد، ملان به‌ سه‌وداگه‌ریی دوو سه‌رجه‌مى ده‌سته‌لات، رۆژئاوا و رۆژه‌لات که‌ به‌ بن په‌یمانى فه‌رمى له‌سه‌ر پاراستنى با‌ری ژینۆپۆلیتیکی ناوچه‌که‌ پینکه‌تابوو، بۆ سه‌رتاسه‌ری ده‌وره‌ی شه‌رى سارد، با‌لی ره‌شى به‌سه‌ر ییر و مینشکی خه‌باتکاره‌ کورده‌کان و هیزه‌ سیاسیه‌ کوردستانیه‌کاندا کیشا. گه‌رچى داسه‌ پاندى دروشمی خودمۆختاری و تیکدانى ک.ژ.ک و له‌سه‌ر که‌ره‌سه‌ی ئه‌و، سازدانى حیزبى دیپۆکرات له‌لایهن سۆقیته‌وه‌ به‌ تۆپزی و زه‌ختی زۆرداران هه‌بوو، به‌لام زه‌ختیکى سیاسى قورسى به‌رواله‌ت راپۆتکارانه‌ بوو که‌ له‌مه‌مانه‌ی خه‌باتکاره‌کوردکان ئه‌و په‌ری که‌نكى نابه‌جیی وه‌رگرتیوو. مه‌یلى لایه‌نگری له‌ خه‌باتی جینه‌کانى چه‌وساوه‌، ناویانگى سۆقیته‌ وک قاره‌مانى دژی فاشیزم و دۆستی گه‌لانى سه‌مليکراو و چه‌نه‌چه‌وساوه‌کان، دروشمه‌رازاه‌وه‌کانى حیزبه‌ کۆمۆنیسته‌کان، شه‌ پۆلیکی لایه‌نگری به‌هیز و مه‌مانه‌ به‌ سۆقیته‌ وک هیزى پێشه‌وى خه‌باتی دژی کۆنیالیسته‌کان، له‌نێو خه‌باتکاره‌ کورده‌کاندا وه‌رئێستوو. زۆریه‌ی روناکییره‌ کورده‌کان له‌ پارچه‌ جیاوازه‌کانى نیشتمانی داگیرکراومان یان بیوه‌نه‌ ئه‌ندامى حیزبه‌ کۆمۆنیستی و کرێکاره‌کان و یان دۆستایه‌تى نزیکیان له‌گه‌ل یان پینکه‌تابوو. شیوازی چاره‌کردنى پرسی نه‌ته‌وايه‌تیی سۆقیته‌ به‌ دامه‌زراندن و راگه‌یاندى کۆماره‌ سۆسیالیسته‌یه‌ غه‌یره‌ روسه‌کان له‌ چوارچێوه‌ی سۆقیته‌دا به‌ پڕۆیاگه‌ندى به‌ هیزه‌وه‌ له‌ روانگه‌ی نه‌ته‌وه‌ بیه‌ش و ژێرده‌سته‌کانى کۆنیالییزم و یه‌کا له‌وان نه‌ته‌وه‌ی کورد دا، ئه‌و ولاته‌ی کردبووه‌ به‌هه‌شتی دادپه‌روه‌ری و په‌رچه‌مداری نازادى. به‌تایبه‌ت بوونی دابه‌شکارانى کوردستان له‌به‌ره‌ی دژی سۆقیته‌دا و ده‌سته‌مۆ بوونی ده‌سه‌لاتداره‌کانى ولاته‌داگیرکهره‌کان بۆ ئه‌وان، هیندى دیکه‌ ریزی سۆقیته‌ی له‌به‌ر چاوی که‌لى کورد به‌رزتر کردبووه‌. هه‌له‌به‌ت راستی چۆنیته‌ کارایی سیسته‌یه‌که‌ و رادى ده‌سته‌لاتی راسته‌قیته‌ی کاربه‌ده‌سته‌کانى خۆمانی کۆماره‌کانى ئه‌و ولاته‌ بۆ خه‌لکى هه‌ندهران ناشکرا نه‌بوو. به‌هه‌رچه‌ر سه‌ره‌رای که‌مابه‌سه‌یه‌کانى، له‌ناست نه‌ته‌وه‌کانى بنده‌ستى کۆنیالیسته‌ رۆژئاوايه‌کان له‌ سه‌رده‌مدا ده‌سه‌کوتیکى شاز بوو بۆ گه‌لانى ئاسایى دوور که‌ سه‌دان ساڵ بوو له‌ژێر چه‌وسانه‌وى پاشا و نیمپراتوره‌ زۆرداره‌کانه‌وه‌ ده‌چوسانه‌وه‌. به‌و هۆیانده‌وه‌ خه‌باتکاره‌ کورده‌کان و حیزبه‌ کوردستانیه‌کان دواى رووخانى کۆمار له‌ هه‌موو پارچه‌کانى نیشتمانیاندا ، هاوکارى و هاویری کۆمۆنیسته‌کان و حیزبه‌ چه‌په‌کان به‌ توند و تۆلى په‌ره‌پێنده‌دن. ته‌ناه‌ت به‌شیکى زۆر له‌ به‌ریوه‌به‌ره‌ به‌ ناویانگه‌کانى کورد له‌سه‌رده‌مى شه‌رى ساردا، کار و تیکۆشانى سیاسیان له‌ ناو حیزبه‌ چه‌په‌کان ده‌سپێکردبوو و له‌ویدا په‌روه‌رده‌ بوون.

دواى روخانى کۆمار سه‌رده‌مى خه‌باتی حیزبایه‌تى له‌ پارچه‌ لیکدا‌براه‌وه‌کانى نیشتمانی به‌ جیاوازی ده‌سپێده‌کا و ورده‌ ورده‌ دروشمی خودمۆختاری و خه‌بات له‌ جوار چێوه‌ی ولاتى داگیرکهردا ده‌بیته‌ دروشمی سه‌ره‌کی و هه‌تا کۆتایى ده‌یى شه‌شمى سه‌دى بیست به‌ته‌واوى له‌لایهن پارتى دیپۆکراتی کوردستان (باشور) و حیزبى دیپۆکراتی کوردستان – نیران (رۆژه‌لات) هوه‌ تیرۆریزه‌ ده‌کرت. ئه‌و حیزبانه‌ له‌ پڕۆگرامه‌کانى خۆیاندا گه‌لانه‌ی به‌رنامه‌ی ده‌وله‌تى خودمۆختاریان له‌ چوارچێوه‌ی نیران و عیراقدا ده‌ستپیشان کردبوو. به‌ پێى ئەم پڕۆگرامانه‌ کوردستانی باشور و رۆژه‌لات به‌شیکى له‌ نیران و عیراق. واتا

ئه‌چوارچێوی ئه‌و وڵاتانه‌دا، داواى مافى ر‌ه‌وى نه‌ته‌وايه‌تى ده‌کهن. له‌هه‌مان کاتيشدا مل به‌وه دادنه‌ين که کاروبارى سياسى دهره‌وه، نابۆرى و سپا (وهزاره‌تى جه‌نگ و هه‌يزى سه‌ربازى) به‌ ده‌ست ده‌وله‌تى ناوه‌نديه‌وه به‌ئىته‌وه. (ب‌ه‌رنامه‌ى ح.د.ک.ا. په‌سه‌ندکراوى کۆنگره‌ى سه‌يه‌م و ر‌يککه‌وتنه‌سه‌ى ١١ى ئازارى ١٩٧٠ى ئىتوان پ.د.ک.ع له‌گه‌ڵ ده‌وله‌تى عىراق.) که‌وايوو خودمۆختارى ده‌بىته ئىدارى شاره‌داريه‌کان و کاروبارى فه‌ره‌هنگى و به‌س. سه‌ره‌راى ئه‌و داواکاريه‌ بچوکه‌ش ده‌وله‌ته‌کانى داگيرکهرى کوردستان مه‌گه‌ر له‌کاتى لاوازیدا دنا قه‌ت قه‌به‌لبه‌يان نه‌کردوه و نايکه‌ن. به‌ زان‌بوونى دروشمى خودمۆختارى، حه‌يز و که‌سايه‌تیه‌کانى به‌رپه‌به‌رايه‌تى کوردیش تووشى کرده‌وى پارادۆکسى و بارى دهره‌وى دووانه (کاراکتيرى دوئال) ده‌بنه‌وه. له‌لايه‌ک خه‌بات ده‌کهن بۆ دايبه‌نگردنى مافى نه‌ته‌وايه‌تى و ناتوانن له‌ناست به‌شه‌کانى تری کوردستان ببنه‌نگ بن و له‌ لايه‌کى تيره‌شه‌وه خۆ به‌ چوارچێوى جوغرافىيى وڵاتى داگيرکهر ده‌به‌سته‌وه. دياره‌ بارودۆخى جيهانى دوو جه‌سه‌رى و جياکردنه‌وى پارچه‌کانى نيشتمانى له‌ت له‌ت کراومان به‌ تهل و چه‌ک و سپا، ياره‌ه‌تى پيکهاتنى نهم راهاتنه‌ به‌ هه‌لومه‌رجى زان‌يان داوه. له‌هه‌مانکاتدا روانگه‌ى ناله‌بارى پشتبه‌ستن به‌ که‌لکه‌وه‌گرتن له‌ ناکۆکى به‌ينى داگيرکهرانى کوردستان ب‌ه‌و به‌ زامىکى دهره‌وى نۆى و نه‌خۆشيه‌کى تازه سه‌ره‌له‌داوى به‌رووى خودمۆختارى له‌ چوارچێوى سنوره‌ ده‌سه‌کرده‌کانى دۆنه‌ماندا. به‌لام پالدا نه‌وه‌ى هه‌يزه‌کانى کوردى له‌ پارچه‌جياوه‌کانى کوردستان به‌ داگيرکهرانى به‌شه‌کانى تهره‌وه به‌ هه‌ر بيانه‌وه‌يه‌ک و ناوێک ب‌ه‌ووى لايه‌يه‌کى ئاشکرايووه که به‌ هه‌يچ چه‌شنه‌کى و چه‌مکێک ياسا ناکرێ و گه‌ر گۆرانکاره‌کانى کۆتايى سه‌دى بيه‌ستم له‌ جيهاندا نه‌هاتبا ئاراوه و کۆچره‌وى کۆمه‌لانى به‌رفراوانى کوردستانى باشور ويزدان و بىر و راي گه‌شتى رۆژانواى نه‌هه‌راواندا و ماسه‌يدى کوردى له‌دايک نه‌بىا، ده‌کرڤ ب‌لېين کورد ده‌بوو به‌ قوچى قوربانى پيکهاتنه‌کانى نيوته‌وه‌وى و ناوچه‌ى وه‌ک سوپه‌سته‌کانى كانادا و نه‌مريکامان به‌سه‌رده‌هات.گه‌ر له‌سه‌رده‌مى پيکهاتنى کۆماردا، خودمۆختارى واتايه‌کى حقوقى تايه‌ت و روونى نه‌بوو و ته‌ناهت له‌ به‌لگه‌کانى نيوته‌وه‌وىدا هاوتا له‌گه‌ڵ سه‌به‌خۆيه‌ى به‌کار ده‌به‌ردرا (وه‌ک به‌نگه‌نامه‌ى سيئهر)، ئىستا له‌بارى کۆمه‌لايه‌تى و سياسى و حقوقى نيوته‌وه‌وى واته‌ى تايه‌ت به‌خۆى هه‌يه. خودمۆختارى واته‌ ده‌سته‌لاتى که له‌لايه‌ن ده‌وله‌تىکى ناوه‌ندى به‌ پارچه‌يه‌ک له‌ وڵات يان که‌ماليه‌تیه‌کى نايينى و نه‌ته‌وه‌ى دهرى و سنوره‌کانى ده‌سه‌لاته‌که‌شى له‌لايه‌ن ده‌وله‌تى ناوه‌نديه‌وه ديارى ده‌کرڤ. هه‌رپه‌ش وه‌رگرتنى خودمۆختارى له‌ چوارچێوى ئىران يان تورکيا و ... دا نايه‌ت ده‌سه‌سته‌ينانى مافى نه‌ته‌وايه‌تى و داگيرکهر، وه‌ک سه‌دام و خومه‌ينى له‌ هه‌رسايتىدا به‌ بۆمبه‌ى کيمياوى و فيتواى جيهاد، فه‌رمانى قه‌لاچۆى کوردان ده‌رده‌کا. ب‌ه‌وته‌وه‌ى ر‌زگاربخاوانه‌ى نه‌ته‌وايه‌تى کورد ر‌يگايه‌کى سه‌ختى له‌ پيشه‌ بۆ شوڤنه‌وى ئاسه‌واى کارتيکه‌ريه‌کانى ئه‌و دروشمه‌ له‌سه‌ر مېشکى وه‌چه‌ى ئىستاي کورد. بۆ سه‌لماندنى واتاى راست و بېخه‌وشى مافى نه‌ته‌وايه‌تى که ته‌نيا سه‌ربه‌خۆيه‌ى و سه‌ره‌رى نه‌ته‌وه‌يه. چما ئىستاش هه‌ن که‌سايه‌تى و سه‌رکردى کورد که سه‌ربه‌خۆيه‌ى کوردستان به‌ خه‌ولى شاعيرانه‌ له‌قه‌له‌م ده‌ده‌ن و ناي سه‌لمينن که هه‌ر ئه‌و خه‌ونه‌ شاعيرانه‌يه‌ کۆمه‌لانى هه‌راوى خه‌کيان له‌ حه‌يزه‌کانى ئه‌واندا کۆکرده‌وه. هه‌ر ئه‌و شاعيرانه‌ن که به‌وه‌ خه‌وانه‌ وه‌ک نه‌حه‌مى خاى، حاجى قادى کۆبى و گۆران و هه‌ين و هه‌ند. ده‌بنه‌ خاوه‌نى ژيانى نه‌به‌دى له‌ مېژووى نه‌ته‌وه‌دا و سه‌رکرده‌کان له‌بىر ده‌چنه‌وه. وه‌ده‌سته‌ينانى مافى فيدرالى له‌ کوردستانى باشور له‌ راستيدا به‌ يه‌که‌جارى کۆتايى به‌ سه‌ره‌رى دروشمى خودمۆختارى له

ناو هه‌يزه‌ کوردستانيه‌کاندا هه‌نا. و ئىستا نيزىک به‌ ده‌يه‌که ئه‌و نه‌زومه‌ به‌ کرده‌وه ر‌ه‌چاو ده‌کرڤ. فيدراليزم که ده‌کرڤ ب‌لېين په‌رگرتوى سيسته‌مه‌کانى کۆنى ئىمپىراتورى و ميرايه‌تیه‌ فرده‌ته‌وه‌يه‌که‌کانه، به‌ وه‌دى هاتنى هه‌ريمه‌ يه‌گه‌رتوه‌وه‌کانى نه‌مريکا، له‌ سه‌دى نۆزه‌مه‌مه‌لا له‌ دايبه‌وه‌ و ئىستا له‌ زۆر وڵاتى پيشکه‌وتوودا ته‌ناهت وه‌ک سيسته‌مى ناوه‌ندى به‌کارده‌به‌ردى و کارايى تايه‌تیه‌ خۆى هه‌يه. به‌لام فيدراليزم وه‌ک شينوى ديارىکردنى مافى نه‌ته‌وايه‌تى ناکرڤ. هه‌موو بواره‌کانى مافى نه‌ته‌وه‌ دايبن بکا. به‌تايه‌ت بۆ نه‌ته‌وه‌يه‌کى وه‌ک کورد که به‌ چه‌ند پارچه‌ى جياواز دابه‌شکراوه، ناتوانى شينواى پنه‌وله‌ى به‌ينى پارچه‌ جياوازه‌کان له‌گه‌ل به‌کتر وه‌ک وڵاتىک روون کاته‌وه. له‌ فيدراليزمى پيکهاتوو له‌ هه‌ر چوار پارچه‌ى کوردستان دا ديسان نيشتمان به‌ دابه‌شکراوى ده‌مىته‌وه‌ که نه‌وش دژ به‌ مافى ر‌ه‌وى نه‌ته‌وه‌يه‌ک و سه‌رجه‌م مافى مرفۆ. به‌تايه‌ت نه‌ته‌وه‌ى کورد به‌داخه‌وه له‌گه‌ل وڵاتى پيشکه‌وتوو و کۆمه‌لانى وشيارى ئه‌و وڵاتانه‌ روپه‌روو نه‌بوته‌وه. ده‌سه‌لاتدارانى وڵاته‌ داگيرکهره‌کانى کوردستان تووتڤى هه‌ر درنده‌ى دانيشتوانى ئه‌و وڵاتانه‌ن که نه‌ته‌وه‌ى خۆشان له‌ ناستيان ئاسايى نيه‌ و وڵاته‌کانيشان هه‌ر به‌داوه‌وتووى راگرتوو. به‌داخه‌وه له‌ناو ئۆپوزيسيۆنى ئه‌و وڵاتانه‌دا له‌ نه‌جماى پ‌رۆياگه‌ندى حه‌قتا ساليه‌ ده‌سه‌لاتداره‌کان، دانه‌ينان به‌ مافى نه‌ته‌وه‌کانىتر به‌ خه‌تايه‌کى به‌رز له‌قه‌له‌م ده‌درڤ و ناتوانن بيه‌سه‌لمينن. به‌ کرده‌وه پتر له‌ ده‌سالان پاش روخانى ده‌سه‌لاتى سه‌دام، سه‌رکرده‌کانى ئىزى عىراق ته‌ناهت به‌ستىک له‌ سياسه‌تى به‌ عه‌ره‌بکردنى کوردستان پاشگه‌ز نه‌بووه‌وه و سه‌ره‌راى ياساى په‌سه‌ندکرا و ب‌يراننامه‌ى فيدرالى، که‌رکوک و به‌شه‌کانى تری کوردستانىيان نه‌که‌رانده‌وه بۆ سه‌ر هه‌ريمى کوردستان و ئىستاش به‌ته‌ماى هه‌لپه‌کى گونجاون بۆ تيكه‌انه‌وى په‌يمانى فيدرالى. فيدراليزمى کوردستانى باشوريش به‌ته‌واوه‌تى و زانستپانه‌ هه‌موو لايه‌نه‌کان ناکرته‌وه. بۆ وینه له‌ وڵاتىکى فيدرالى وه‌ک ئالمان و نه‌مريکا، ده‌وله‌ته‌کانى هه‌رپه‌هه‌مان کاناگاکانى سره‌شتى و سامانى وڵاتى خويان به‌ده‌سته‌وه. به‌ پيى زبانه‌مانه‌وى مه‌سه‌فه‌کى خويان له‌ دايبه‌نگردنى بوچه‌ى گه‌شتى وڵاتدا به‌شدارى ده‌کهن. به‌لام له‌ هه‌ريمى کوردستان، ناوه‌ند(به‌غدا) هه‌موو داهاى نه‌فتى کوردستانى به‌ده‌سته‌وه و له‌سه‌تا سيزدى ددا به‌ کوردستان. بيجگه‌ له‌وه، له‌ وڵاتى فيدرالىستى نه‌ته‌وه‌يه‌دا، ياساى بنه‌ره‌تى ده‌بى به‌ راي به‌رانبه‌رى نه‌ته‌وه‌کانى به‌شدار بگۆردڤ. به‌لام له‌ عىراق دا به‌ دوو له‌سه‌ى ده‌نگه‌کانى پارلمان ده‌کرڤ ياساى بنه‌ره‌تى بگۆردڤ، واتا فيدراليزمى ر‌يکرتنه‌وه. له‌ راستيدا گه‌ر کيشه‌ى سونه‌ و شيعه‌ى عه‌ره‌ب ته‌واو بن و نه‌مريکا له‌ عىراق نه‌مىنن، ده‌که‌ونه‌ گيانى کورد و فيدراليزمى پيشيل ده‌کهن. ناوه‌زى داگيرکهرانى کوردستان زۆر له‌وه نزمتره‌ که بتوانن ته‌ناهت له‌گه‌ل مافىکى به‌رته‌سكى فيدراليزمى خۆ ر‌يکخه‌ن. داوه‌وتووى له‌راوه‌به‌ده‌رى ئه‌و وڵاتانه‌ له‌ نه‌جماى سه‌ره‌رى له‌هه‌رانه‌ى چه‌نده‌ها سانه‌ بۆته‌ چه‌شنه‌کى کولتورى زۆردارانه‌ و خووى ديکتاتورى.مافى ديارىکردنى چاره‌نووس، له‌ سه‌دى ١٩ هه‌مه‌دا وه‌ک مه‌سه‌له‌يه‌کى گرنگى کۆمه‌لگاي مرفۆ هاتوته‌ ناو باسانه‌وه. و به‌راى هه‌موو زانايان وه‌ک لىنين له‌ کتبه‌که‌ى خويىدا هه‌ر به‌و ناوه‌ پنه‌جه‌ى بۆراوه‌کيشى و له‌ چارتاى مافى مرفۆيشدا باسيکراوه برىنه‌ ته‌نيا و ته‌نيا له‌ دامه‌زراندنى ده‌وله‌تى سه‌ربه‌خۆيه‌ى. واتا سه‌ربه‌خۆيه‌ى. سه‌رجه‌مى ر‌ه‌وى بزاڤى کورد ده‌يه‌سه‌لمينن که نه‌ته‌وه‌ى کورد پيوتستى ژيانى به‌ هه‌ولى بيجانه‌ بۆ دامه‌زراندنى ده‌سه‌لاتى سه‌ربه‌خۆ و دايبه‌نگردنى سه‌ره‌رى نه‌ته‌وه‌يه. دياره‌ بارودۆخى ئىستاي جيهان مه‌وايه‌کى به‌رفراوانى بۆ گه‌يشتن به‌م نامانجه‌ ر‌ه‌خساندوه. رۆژ له‌گه‌ل رۆژ ر‌يکخراوى نه‌ته‌وه‌ يه‌گه‌رتوه‌وه‌کان ده‌ست و بائى ناوه‌له‌تر ده‌بىت بۆ پاراستنى لايه‌نه‌ جياوازه‌کانى مافى مرفۆ. راسته‌ که قازانج و به‌رزه‌وه‌ندى وڵاته‌ زله‌يزه‌کانى ئورپا و نه‌مريکا له‌ زۆر بواراندا کار ده‌کاته‌ سه‌ر بياردانى نهم ر‌يکخراويه‌، به‌لام له‌ هه‌مان کاتدا، قازانج و به‌رزه‌وه‌ندى گه‌لانى چه‌ساره‌ به‌ ده‌ست ديکتاتور و له‌هه‌رکانه‌ى له‌به‌رچاو ده‌گيرڤ. ده‌ستى دادگاي لاهه‌ بۆ سزادانى تاوانکاره‌کانى دژ به‌گه‌لان هه‌تا دى ناوه‌له‌تر ده‌بىته‌وه. له‌م بارو دۆخه‌دا مه‌سه‌له‌ى کورد که هه‌يچ کاتىک له‌ چوارچێوى ناوچه‌يه‌دا چاره‌ ناکرڤ، مه‌سه‌له‌يه‌کى ژنۆپۆليتيکى نيو نه‌ته‌وه‌يه‌ و تاقه‌ ر‌يگاي چاره‌کردنى که‌لکه‌وه‌گرتنه‌ له‌ ده‌زگاکانى نيوته‌وه‌يه‌. نه‌ته‌وه‌ى کورد پيوتستى به‌ ده‌زگايه‌کى نه‌وتو هه‌يه‌ که بتوانن له‌ راده‌ى نيو نه‌ته‌وه‌يه‌دا نهم نه‌رکه‌ به‌رپه‌ به‌رى و به‌ردى بناخه‌ى پ‌رۆژه‌يه‌کى وه‌ها ب‌ه‌راکرنه‌ به‌ مافى ديارىکردنى چاره‌نووس و مافى سه‌ره‌رى نه‌ته‌وه‌يه‌. ب‌ه‌رايه‌کى دايرى هه‌يزه‌ سياسيه‌کانى کورد به‌م نامانجه‌ شارىگاي هاوکارى و يه‌کپه‌تى نه‌ته‌وه‌يه‌ بۆ هه‌يزه‌ سياسيه‌کانى کوردستانى خوش ده‌کا و به‌رزه‌وه‌ندى نيشتمان و نه‌ته‌وه‌ به‌ لايانه‌وه له‌ به‌رزه‌وه‌ندى جيزايه‌تى پيروزتر ده‌کا. سه‌ربه‌خۆيه‌ى تاقه‌ شينواى دايبه‌نگردنى مافى ر‌ه‌وى نه‌ته‌وايه‌تیه‌ بو بۆ گه‌يشتن به‌م نامانجه‌ يه‌کپه‌تى گه‌شت هه‌يزه‌کوردستانيه‌کان نه‌رکى نيشتمانپه‌روه‌رانه‌يه.

سه‌رچاوه: رۆژه‌ه‌لات تايه‌مز

راپه‌رینی خێڵه‌کانی جه‌لالی دژی رێژی می شاهه‌نشاهی له ئێران (۱۹۳۰-۱۹۳۱)

د. یاسین سه‌رده‌شتی

خێڵی جه‌لالی به‌کێکه له مه‌زنترین کۆنفیدراسیۆنه‌ خێڵه‌کیه کورده‌کانی ناوچه‌ی سیگۆشه‌ی سنووری نیوان ئێران، تورکیا و رووسیا. ئەندامه‌کانی ئەم کۆنفیدراسیۆنه له ناوچه‌کانی چیا ئاگری داغی مه‌زن له باکووری کوردستان و له ناگری داغی بچووک و ناوچه‌ی ورمی له رۆژه‌لاتی کوردستان ده‌ژێران. وێرای ئەوه‌ی ژماره‌یه‌کی زۆریشیان له ناوچه‌ی قه‌وقاز و نهرمه‌نستانی سۆقیه‌تیدا نیشته‌جێبون، به‌شیکیشیان له باشووری کوردستان و هه‌رمێی شاره‌زوردا ده‌ژێران [۱].

شایه‌نی باسه، خێڵی جه‌لالی به‌سه‌ر زیاتر له چل تیریدا دا به‌ش بووه که هه‌ر یه‌ک له‌وانیش به‌سه‌ر چه‌لین تایفه و بنه‌مانه‌دا دا به‌ش بوون. گرنگترین تیره‌کانی ئەم خێڵه که له رۆژه‌لاتی کوردستاندا نیشته‌جێن، بریتین له: خلیکانلو، علی محولی، جلیکانلو، قه‌ندکانلو، ئوتابلو، حسو خلف، ساکان، مصرکانلو [۲].

ئەم خێڵه له کۆتایی سه‌دی نۆزه و چاره‌کی به‌که‌می سه‌دی بیسته‌مدا ژێانیکی نیچه‌ کۆچه‌ری به‌سه‌رده‌برد. به‌لام ره‌وتی کۆچه‌کیان شیوازیکی رێک و دیاریکراوی هه‌بوو. له وه‌زی زستاندا روویان له ناوچه‌ سنووریه‌کانی رووسیا و ده‌رویه‌ری روویاری ئاراس ده‌کرد و له به‌هاریشدا ده‌که‌راوه ناوچه‌ی سیاچه‌شه که ده‌که‌وتیه تزیکی سنووری ئێران و تورکیا [۳]. ئەندامه‌کانی خێڵی جه‌لالی به‌ نازایه‌تی ناویانگیان ده‌رکردوه و زۆر شانازی به‌ خۆیان ده‌کهن و زێدی خۆیان خۆشه‌ده‌ویت، نه‌وان زۆر چه‌ز به‌ نازادی ده‌کهن و له رووی نایینه‌وه موسلمانن سوونه‌ن و به‌ که‌سانی نایینه‌ره‌ر ناسراون [۴].

ناشکرایه که جه‌لالیه‌کان سه‌ری ڤم و سووته‌مه‌نیی سه‌ره‌کی نه‌و راپه‌رینه‌ نه‌ته‌وه‌یه‌ی بوون که حیزبی خۆبایی له باکووری کوردستان و ناوچه‌ی ئاگری داغی گه‌وره له سالانی ۱۹۲۷-۱۹۳۰ به‌ دژی حکومه‌تی فاشیستی تورک هه‌تیکه‌یساند. ئەو حکومه‌تی که بو له‌تیوێردنی نه‌و راپه‌رینه‌ توندترین په‌لاماری خۆناوی و کۆمه‌ڵکوژی گرت به‌ر و پاش وده‌ستپێتانی هاوکاری و پاتێشتی ده‌وله‌تانی دراوسێی وه‌ک ئێران و یه‌کیته‌ی شوروی، توانی شکست به‌ راپه‌ریوان بیه‌نیت و ناوه‌ندی راپه‌رینه‌که له چیا ئاگری داغی گه‌وره له ۱۰ سپتامبری ۱۹۳۰ دا گه‌یج بکات [۵].

پاش شکستی راپه‌رینه‌که‌ی خۆبایی له باکووری کوردستان و گرتنی ئاگری داغی گه‌وره له‌لایه‌ن هیزه‌کانی تورکه‌وه، احسان نوری پاشا، سه‌رکرده‌ی راپه‌رینی ئاگری، ناچار بوو پاشه‌کشه‌ بکات و سنووری ده‌ستکرد بیه‌زینیت و وه‌ک په‌نابه‌ر خۆی بده‌ته‌ ده‌ستی هیزه‌کانی ئێران. فه‌رمانه‌وه جه‌نگاوه‌رانی دیکه‌ی کورد، به‌تایبه‌ت نه‌وانه‌ی سه‌ر به‌ خێڵی جه‌لالی بوون، وه‌ک نه‌یوب ناغا، شیخ تاهیر، فه‌رزه‌نده، ئیبراهیم ناغای ناسراو به‌ بروه‌سکی تلو و تاهیر ناغا پاشه‌کشه‌یان کرد و بێ نه‌وه‌ی خۆ ته‌سلیم به‌ ئێرانییه‌کان بکهن، په‌نایان برده‌به‌ر تیره‌ی خلیکانلوی خێڵی جه‌لالی و لای خالید ناغا. تیره‌که‌ی خالید ناغا ئەم قۆناغه‌دا که خه‌ریکی کۆچ و بار بوون بۆ گه‌رمین له ناوچه‌ی تانه‌لی، له‌لایه‌ن فه‌رمانه‌ی هیزه‌کانی ئێرانی له ماکو پیشگیرییان لیکرا و حسۆی نه‌یوبی نامۆزای خالید ناغایان کوشت؛ ئەوه‌ی وای له خالید ناغا کرد په‌لاماری هیزه‌ ئێرانییه‌کان له ناوچه‌که‌دا بده‌ت و پاسگای تنگ کاجوت بگه‌یج و ژماره‌یه‌ک له سه‌ربازان و نه‌فسه‌رانی له‌شکری ئێران به‌ دیل بگه‌یج و به‌زۆر خۆی بکه‌یه‌نیته گه‌رمینی تانه‌لی. ئەمه‌ش سه‌ره‌تای پێکدادان و پێکه‌ڵێرێدانی ئەم قۆناغه‌ی نیوان کورد و هیزه‌کانی نه‌ته‌وه‌ی ئێرانی له ناوچه‌ی ئاگری داغی بچووک که له سنووری ده‌ولتی ئێراندا بوو، پێکه‌ینا [۶].

ئه‌وه‌ی زیاتر حکومه‌تی ئێران و کاربه‌ده‌ستانی تارانی قوتانده‌ ئەوه‌ بوو که به‌شیکه‌ی دیکه له تیره‌کانی خێڵی جه‌لالی وه‌ک حسنو و حیدرانلو که به‌پێی سیاسه‌تی په‌زاشا له دوورخسته‌وه‌ی خێڵه‌ کوردیه‌کان له سنوور و گواسته‌وه‌یان بۆ ناوچه‌کانی ناوه‌می ئێران ده‌بایه‌ له ناوچه‌کانیان هه‌تیکه‌نێن، نه‌وانه‌ دژی نه‌و پرۆسه‌یه‌ی ده‌وله‌ت و سیاسه‌ته‌ وه‌ستابوونه‌وه و چوونه‌ پال خالید ناغا و جه‌نگاوه‌رانی نارارات؛ مه‌سه‌له‌یه‌کی وا که حکومه‌تی ئێرانی تووشی شوک کرد [۷].

سه‌ره‌شکر مه‌حمود امین که فه‌رمانه‌یه‌کی سوپای ئێرانه، باس له‌وه ده‌کات که تیره‌کانی خێڵی جه‌لالی و جه‌نگاوه‌رانی نارارات له سه‌ره‌تادا ناماده‌ییان نیشاندا که به‌پێی یاسای په‌ناهه‌نده‌یی به‌ره‌و ناوچه‌کانی ناوه‌می ئێران بگه‌یجێنه‌وه به‌لام چاوچنۆکی هیندیک له مه‌نهوره‌کانی ده‌وله‌ت و ده‌ستدرێژیکردنیان بۆ سه‌رگیان و مال و ناموسی نه‌وان ژماره‌یه‌کی زۆری له کورده‌کان هاندا که سه‌رپه‌یجی له فه‌رمانی ده‌وله‌ت بکهن و بده‌نه‌ به‌ده‌ستی [۸].

حکومه‌تی ئێران که که‌مێک پیشتر له‌رێگای ده‌زگا ره‌سمیه‌کانیه‌وه و له مه‌جلیسا رایگه‌یاندبوو که شتیکی نییه له ئێراندا به‌ ناوی کێشه‌ی کورد، و توانیووی به‌درێژایی سالانی بیسته‌کانی سه‌دی بیسته‌م له‌رێگای په‌لاماری نه‌ته‌ش و سه‌رکوتوه‌ جوولانه‌وه‌کانی کوردستان له‌تیوێردیت، سه‌باره‌ت به‌ ده‌ستپێکردنه‌وه‌ی سه‌ره‌له‌نوێ پێدانی چه‌کداری و نافه‌رمانی جه‌لالیه‌کان زۆر داخدار بوو. ئێرانییه‌کان که له سه‌ره‌تادا چاوه‌ڕێی نه‌و راپه‌رینه‌ تونده‌ی کورده‌کانی جه‌لالی نه‌بوون و هیزیکه‌ گه‌وره و توکه‌میان له ناوچه‌که‌دا نه‌بوو، داوايان له تورکه‌کان کرد که هیزی سه‌ربازی بنێرنه‌ ئەمه‌دیو سنوور تا به‌ هه‌ماهه‌نگی هه‌ردوو لا نه‌و جوولانه‌وه‌یه‌ سه‌رکوت بکهن [۹].

تورکه‌کان که زۆر به‌وه‌ خۆیان له راپه‌رینه‌کی ئاگری و خۆبایی رزگار کردبوو، سه‌رقاتی دامه‌زراندن و قایمکردن و به‌هیزکردنی پاسگا سنووریه‌کانیان بوون و چه‌زبان نه‌ده‌کرد جاریکی دیکه‌ پریشکی نه‌و جوولانه‌وه‌یه‌ی جه‌لالیه‌کانی ئێران بۆ تورکیا بپه‌رێته‌وه، وه‌لامێکی موسه‌دی ئێرانییه‌کانیان نه‌دایه‌وه. جگه‌ له‌وه‌ تورکه‌کان ده‌یانویست ئێرانییه‌کان به‌ جوړیک به‌و جوولانه‌وه‌یه‌وه‌ گه‌یجێنه‌ بن تا به‌ جێدی بگه‌نه‌ نه‌و باوه‌ری که هه‌ماهه‌نگی ستراتیژی له‌گه‌ڵ تورکیا بکهن بۆ ئێدانی جوولانه‌وه‌ی نه‌ته‌وايه‌تی کورد و مل بده‌ن به‌ چاره‌سه‌رکردنی کێشه‌ سنووریه‌کانی نیوان هه‌ردوو لا به‌ قازانجی تورکیا.

حکومه‌تی ئێران به‌خیرایی که‌وته‌ خۆی و هیزیکه‌ سه‌ربازی گه‌وره‌ی له ناوچه‌که‌دا کۆکردوه. هه‌رده‌ها ئابلقه‌یه‌کی سه‌ربازی و ئابووری به‌سه‌ر راپه‌ریوانی کوردا سه‌یاند و به‌ مه‌به‌ستی فراوان نه‌یوونی راپه‌رینه‌که‌ که‌وته‌ چۆلکردنی دانیشتوانی ناوچه‌که‌ و له‌ ناهه‌موارترین بارووخدا و گواسته‌وه‌یان بۆ ناوچه‌کانی ناوه‌می ئوستانی نازه‌ریجانی رۆژناوا. شایه‌تعالیک ده‌تیت: "حکومه‌ت ده‌ستپێکرد به‌ کۆچاندنی بنه‌مانه‌کان و خیزانی جه‌لالیه‌کان، نه‌و خیزانه‌ی که به‌درێژایی ۱۰ کم ریزیان به‌ستبوو نه‌وه‌نده‌ زۆر بوون که ژماره‌نیان کاریکی ناسان نه‌بوو [۱۰].

هه‌رده‌ها افشار، میژوونوسی ئێرانی، ده‌تیت که نه‌و خیزانانه‌ به‌ فه‌رمانی په‌زاشا له شینه‌کانی خۆیان هه‌تیکه‌نران و بۆ ناوچه‌ دوورده‌کانی نیوان دوورخانه‌وه و به‌شیکیان برده‌رانه‌ تاران. کۆچاندنه‌که‌ له هه‌لومه‌رجیکه‌ نه‌وه‌نده‌ خراپدا جیه‌جی کرا که بووه‌ هۆی مردن و له‌نیوچوونی ژماره‌یه‌کی زۆر له کورده‌کان، به‌تایبه‌تی له‌نیو مندال و ژنان و پیاوه‌ پیر و به‌ته‌مه‌نه‌کانیان [۱۱].

له کۆتایی زستانی سالی ۱۹۳۰ دا سرتیپ حسن مقدم، فه‌رمانه‌ی له‌شکری شمال غربی ئێران، لایرا و سرتیپ محمد خانی محشمی له جینگای دانرا. فه‌رمانه‌ی نوێ هیزیکه‌ سه‌ربازی زۆری کۆکردوه‌ بۆ هیزشکرده‌سه‌ر راپه‌ریوه‌ کورده‌کان له گوندی ئاق گل که فه‌رزه‌نده و ئیبراهیم ناغا و شوێرگه‌یه‌کانی ئاگری داغی لیبوون. سوپای ئێرانی پاش شه‌ریکی زۆر قورس و به‌خشینی کوزاوا و برینه‌اریکی زۆر ئاق گل ی گرت و جه‌نگاوه‌رانی کوردی ناچار کرد به‌ره‌و به‌رزاییه‌کانی سنووری تورکیا پاشه‌کشی بکهن [۱۲].

هه‌روه‌ها له ۲۹ ئایاری ۱۹۳۱ له پێکدادانیکدا له نیوان گوردانی دووی له‌شکری شمال غه‌رب و جه‌نگاوه‌ره‌ کورده‌کان، سه‌رگورد حسن قوبیل، فه‌رمانه‌ی گوردانی دوو، کوژرا. له سه‌ره‌تادا هیزه‌کانی ئێرانی به‌خیرایی پیشه‌روویان کرد، جه‌نگاوه‌رانی جه‌لالی له‌ژێر سه‌رکردایه‌تی ئیسماعیل ناغای جه‌لالی ده‌هیزشیکه‌ پێچه‌وانه‌یان کرده‌سه‌ر سوپای ئێرانی په‌لامارده‌ر و زیانیکی زۆریان پێگه‌یاندن. به‌پێی قسه‌ی سه‌ره‌نگ که‌ریم خانی سیاح، فه‌رمانه‌ی هیزه‌کانی پاسه‌وانه‌ سنووریه‌کانی ئێران، کورده‌کان ۱۲۴ سه‌ربازی ئێرانیان کوشتوه‌ و زیاتر له ۲۰۰-۴۰۰ سه‌ربازی دیکه‌یشیان به‌ خه‌ستی برینه‌دار کردوه. به‌لام له‌راستیدا زیانه‌کانی سوپای ئێرانی له‌م پێکدادانه‌دا زۆر له‌وه‌ زیاتر بوو. له‌و باره‌یه‌وه‌ به‌کێک له پهمانییه‌ ئینگلیزه‌کان ده‌تیت که زیانه‌کانی سوپای ئێرانی سن هیندی نه‌و ژمارانه‌ن که سه‌ره‌نگ سیاح باسی لیه‌وه‌ کردوون [۱۳]. د. سعید بدل زیانه‌کانی له‌شکری ئێرانی به‌ ۷۰۰ له‌قه‌ته‌م داوه‌ [۱۴]. له کاتییکدا زیانی جه‌نگاوه‌رانی کورد ته‌نیا ۷ که‌س بوو.

حکومه‌تی ئێرانی که پاش نهو زیانه زوره وری سه‌ربازانی دابه‌زیه‌بوو، که‌وته سه‌رزه‌نشکردنی تورکه‌کان و به‌وه تاوانباری کردن که گوێ ناده‌نه ناژاوه‌ی کورده‌کانی سنوور و ناماده‌ی هاوکاریبیکردنی ئێران نین بۆ به‌وه‌ی رووبه‌وه‌ی راه‌برینی جه‌لالیه‌کان و رده‌نده‌ خه‌ته‌رناکه‌کانی به‌رده‌وامبوونی نهو راه‌برینه له‌سه‌ر به‌رژوه‌وندلییه‌کانیان تیناگه‌ن. هه‌ر بۆیه ئێران له‌لایه‌ن خۆبه‌وه هه‌وتیکێ دێپلۆماسیی و ته‌بلیغاتیی و خۆناماده‌کردنیکێ سه‌ربازیی له‌پیناوی هه‌رچی زووتر کۆتاییه‌پینانی راه‌برینی کورده جه‌لالیه‌کانی ده‌ستبیکرد. حکومه‌تی ئێران سرتیپ محتمشی لایه‌ر و سه‌ره‌نگ کلبعلی خان نجوانی کرده فه‌رمانده‌ی گشتی و هیزیکێ ۶۰۰۰ سه‌رباز و نزیکی ۱۲۰۰ جاشی غه‌یره‌نیزامی ده‌ربه‌گه‌ شاپه‌سته‌کانی کوردی خه‌سته‌به‌ر ده‌ستا. نه‌مه‌و جگه له به‌کاره‌ینانی چه‌ند فره‌که‌یه‌کی جه‌نگی بۆ هاوکاری و پشتگیری په‌لاماری هیزی پیاده و لێدانی جه‌نگاوه‌رانی کورد و خیزانه‌کانیان له‌و ناوچه سه‌ختانه‌ی به‌ ناسانی ده‌ستی نه‌رته‌شیان ناگاتن[۱۵].

جه‌نگاوه‌رانی کورده جه‌لالیه‌کان ژماره‌یان خۆی له ۶۰۰-۷۰۰ جه‌نگاوه‌ر ده‌دا. نه‌وانه‌ی که نزیکی ۳۰۰ شوێشگێری راه‌برینه‌که‌ی ناگری داغی باکووری کوردستانیشیان هاتبووه پال و به‌ ته‌فنگ و چه‌کی سووک چه‌کدار بوون و به‌ شێوه‌ی ده‌سته‌ی چه‌کدار دابه‌ش و ناماده‌ی جه‌نگی له‌ناکاو بوون. نه‌وان له‌ژێر سه‌رکرده‌یه‌تی برو حوسکی تالو دا بوون و فه‌رزه‌نده‌ش وه‌ک جیکری فه‌رمانده هه‌نده‌سوورا. نه‌و فه‌رزه‌نده‌یه‌ی که ده‌لێن کاتیگ ره‌زا شا گوئی له ناوی ده‌به‌و له‌شی داخ و رووخساری گرژ ده‌به‌بو[۱۶].

هیزه‌کانی ماکو به فه‌رمانده‌یی سه‌ره‌نگ نجوان به مه‌به‌ستی هیزشکرده‌سه‌ر تایه‌فی حاجی ئیسماعیل ناوری جه‌لالی که له‌گه‌ل ژماره‌یه‌ک له شوێشگێرانی ناگری داغ له به‌رزاییه‌کانی شیخ بوون، له ناوچه‌ی سیاجه‌شمه‌ کۆبوونه‌وه. هه‌روه‌ها له سه‌رته‌ای جولا‌یی سالی ۱۹۳۱ دا ستونیکێ ئێرانی هیزشی کرده‌سه‌ر ناوچه‌ی زوی خواروو و به‌رزاییه‌کانی دومانلو، و توانیان له‌یوب ناخا بکوژن و جه‌نگاوه‌رانی کورد ناچار بکه‌ن به‌روه‌ قرخ لار پاشه‌کشه‌ بکه‌ن. هیزه‌که‌ی سه‌ره‌نگ نجوان پاش ناماده‌بوون هیزشیکێ توندی کرده‌سه‌ر ره‌ژه‌لاتی به‌رزاییه‌کانی ساری ناجاق و شه‌ریکی خوتناوی و ده‌سته‌ویه‌خه‌یان له‌گه‌ل کورداندا کرد. له ناکامدا هیزه‌کانی ئێرانی به‌رزاییه‌که‌یان گرت و بروحسکی تیلو، سه‌رکرده‌ی ناسراوی کوردیان، له‌و شه‌رده‌دا کوشت. دیاره کورده‌کانیش به‌رگرییه‌کی سه‌ختیان کرد و وێرای که‌یانلانی زیانیکی زۆر به هیزه‌که‌ی ئێران توانیان سه‌ره‌نگ نجوان، فه‌رمانده‌ی له‌شکری شمال غریبی ئێران بکوژن[۱۷].

پاش کوشتنی نجوان سه‌ره‌نگ محمود خانی امین شوینی گرته‌وه. ناوبرا سه‌رته‌ا ده‌به‌یست له‌ریگی سیاسه‌تی رازیکردن و گه‌توگۆوه راه‌بریه‌ کورده‌کان و لێ بکات چه‌ک دانین و به‌رزاییه‌کان چۆل که‌ن و ناماده بن روو له ناوچه‌کانی ناوه‌می ژێرده‌سه‌لاتی ئێرانی بکه‌ن. به‌لام پاش نه‌وه‌ی ره‌زا شا سه‌ردانی ئوستانی نازه‌ربایجانی کرد و چاوی به محمود خان که‌وت، داوی لیکرد له‌ریگی هیز و په‌لاماری سه‌رباز و به‌کاره‌ینانی نه‌وه‌په‌ری توندوتیژی و قه‌لاچۆکردن سه‌ر به جه‌نگاوه‌رانی کورد دانه‌وتن. تا نه‌و نامه‌یه بگه‌یه‌نه‌نه‌ تورکیا که ئێران هه‌میشه ناماده‌یه له پیناوی ده‌زایه‌تییکردنی هه‌ر جوولانه‌وه‌یه‌کی کورده‌کاندا به‌وه‌په‌ری توندی و شینگریه‌یه‌وه‌ بپه‌رته‌وه. مه‌سه‌له‌یه‌کی وا که له‌سه‌ر نزیکه‌بوونه‌وه‌ی ئێران و تورکیا و ریکه‌وتنیان کاریکه‌ری ده‌بیت.

هه‌ر بۆیه ئێرانه‌دواوه سه‌ره‌نگ محمودخان که‌وته کۆکردنه‌وه‌ی هیزه‌کانی و به دوو قۆل که هه‌ر یه‌که‌یان له‌ژێر فه‌رمانده‌یی فه‌رمانده‌یه‌کی هار و درێ دژ به‌کوردی وه‌ک سه‌ره‌نگ میرحسین هاشمی و سه‌ره‌نگ هوشمند افشاردا بوون که‌وته هیز و په‌لاماردانی راه‌بریاوی کورد، که پاش کوشتنی بروحسکی له‌ژێر سه‌رکرده‌یه‌تی فه‌رزه‌نده‌دا بوون. نه‌م هیزه‌شی سه‌ره‌نگ محمود خان که له ای نۆقه‌مه‌ری ۱۹۳۱ دا ده‌ستبیکرد توانی سه‌رکه‌وته‌ن به‌ده‌سته‌بیتنی و ناوچه‌که له جه‌نگاوه‌رانی کورد پاک بکاته‌وه. نه‌ویش پاش به‌خشینی زبانی زۆر و کوشتنی چه‌ند سه‌رباز و ده‌ره‌جده‌ی ئێرانی وه‌ک: سه‌رگورد حسن بنی صدر و سروان عزیز الله بدرخان[۱۸].

دواتریش له پیلانیکدا ئێرانییه‌کان توانیان فه‌رزه‌نده، راه‌بری جه‌نگاوه‌رانی کورد، بکوژن. هاوکات له‌گه‌ل دوا‌یین په‌لامار و جوولانه‌وه سه‌ربازیه‌یه‌کانی نه‌رته‌شی ئێراندا، دپلۆماسیی ئێرانی به نزیکه‌بوونه‌وه‌ی له تورکیا و به‌ستی ریکه‌وتنه‌یه‌کی بۆ چاره‌سه‌رکردنی گه‌رتنه‌کانی سنوور و پابه‌ندبوون به هاوه‌یه‌مانیته‌ی و کاری هاوه‌یه‌ش دژی هه‌ر هه‌ول و تیکۆشانیکی نه‌ته‌وه‌یی کورد سه‌رکه‌وتنیکێ که‌وره‌ی به‌ده‌سته‌بیتنا. توفیق رشدی، نوێنه‌ری تایه‌یه‌تی تورک له تاران، داوی نه‌م سه‌رکه‌وتنه‌ی نه‌رته‌شی ئێران به‌سه‌ر راه‌بریه‌یه‌کانی کورد و کوشتنی سه‌رکرده‌کانیان رایگه‌یاندا: "مه‌سه‌له‌کانی سنوور به شێوه‌یه‌کی ره‌زایه‌تبه‌خش که به‌رژوه‌وندلییه‌کانی ئێران و تورکیای هه‌ردووکی به‌ته‌واوی هیناوه‌ته‌دی یه‌کالا و چاره‌سه‌رکرا"[۱۹].

به سه‌رکه‌وتنێ راه‌برینی خه‌لی جه‌لالی دوا راه‌برینی چه‌کداریی گه‌لی کورد له ره‌ژه‌لاتی کوردستان له نیوان سالی ۱۹۱۸-۱۹۳۹ دژی رێژیی شاهه‌نشاهی سه‌مه‌کار کۆتایی هات. به‌لام نه‌و فاکته‌ر و پیکه‌ینه‌رانه‌ی ده‌به‌وه‌ مایه‌ی بیزاری کورد و راستبوونه‌وه‌یه‌یان، نه‌ک هه‌ر مانه‌وه، بگه‌ر زیاتر و قه‌وتتریش بوونه‌وه له نه‌جما‌ی سیاسه‌تی سه‌رکوت و تواننده‌وه‌ی نه‌ته‌واویه‌تی و زۆرداری چینه‌ایه‌تی که رێژیی ئێرانی سه‌بزه‌ت به گه‌لی کورد پیاده‌ی ده‌کرد؛ مه‌سه‌له‌یه‌کی وا که بووه هۆی نه‌وه‌ی جوولانه‌وه‌ی نه‌ته‌واویه‌تی کورد له‌گه‌ل هه‌نگه‌یرساندنی جه‌نگی دووه‌می جیهانییدا پێ بنه‌تته قه‌وناغیکێ پیکه‌یشتوو تر.

سه‌رچاوه‌کان

[۱] هنری فیلد و ئی ج د ی. نار، هۆزه‌کانی کورد، وه‌رگێران و ناماده‌کردنی حسین نه‌حمه‌د جاف، به‌غدا، چاپخانه‌ی دار الحریه، ۱۹۸۶، ن. ۸۰.

[۲] ایرج افشار سیستانی، نگاهه‌ی به‌ آذربایجان غریبی و آثار باستانی و جمعیت شناس آن، انجمن آثار ملی، چاپ ۱۳۴۹، ش. ص. ۱۸۵.

[۳] د. محمد جواد مشکور، نظری به‌ تاریخ آذربایجان غریبی و آثار باستانی و جمعیت شناس آن، انجمن آثار ملی، تهران، چاپ ۱۳۴۹، ش. ص. ۱۸۰.

[۴] ایرج افشار، سه‌رچاوه‌ی ناوبرا، ن. ۵۷۰.

[۵] بۆ زیاتر: د. کریمه عبدالرحیم، الحریه‌ی کردیه فی ترکیه من ۱۹۱۸-۱۹۲۷، مرکز دراست العالم الثالث، بغداد، ۱۹۸۹، ص. ۹۴-۱۰۰. هه‌روه‌ها: مذكرات احسان نوری پاشا، انتفاظه‌ی آغری (۱۹۲۶-۱۹۳۰)، ترجمه: صلاح بره‌وری، ط ۱، بیروت، تموز ۱۹۹۰.

[۶] کاوه بیات، شورش کرده‌ای ترکیه و تأثیر آن بر روابط خارجی ایران. ۱۳۰۷-۱۳۱۰، ش. چاپ اول، تهران، ۱۳۷۴.

[۷] کورته میژوویه‌ک له جوولانه‌وه نه‌ته‌وه‌یه‌یه‌کانی کورد، کوردستان، نۆرگانی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران، ژماره ۹۱، جۆزهدان و پووشپه‌ری ۱۳۶۳، ش. ن. ۲۱.

[۸] سرلشکر محمود امین، خاطرات، مه‌نامه ارتش شاهنشاهی، فروردین ۱۳۵۴، شماره ۱، ص. ۹۶.

[۹] کورته میژوویه‌ک له جوولانه‌وه نه‌ته‌وه‌یه‌یه‌کانی کورد، کوردستان، نۆرگانی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران، ژماره ۹۱، ش. ن. ۲۱.

[۱۰] کریس کۆچنیرا، میژووی کورد له سه‌ده‌ی (۱۹-۲۰)، دا، وه‌رگێرانی محمد ره‌یانی، چاپی دووه‌م، رێبهنانی ۱۳۶۹، ن. ۱۷۲.

[۱۱] ایرج افشار، سه‌رچاوه‌ی ناوبرا، ن. ۵۶۵.

[۱۲] سه‌ره‌نگ احمد احتسابیان، تأریخچه و نیروی تامینی، "ارتش ایران"، مجله ارتش شاهنشاهی، ۱-۳، سال پنجم، فروردین- خرداد ۱۳۲۵، ص. ۱۸-۱۹.

[۱۳] کریس کۆچنیرا، سه‌رچاوه‌ی ناوبرا، ن. ۱۷۳.

[۱۴] د. سعید بدل، تأریخچه و جنبشهای ملی کرد از قرن نوزدهم تا پایان جنگ دوم جهانی، انتشارات مرکزی حدکا، ۱۳۵۷، ش. ن. ۱۱۴.

[۱۵] هه‌مان سه‌رچاوه.

[۱۶] عثمان خواکهره‌م، زرنگ، به‌چه‌ک شێرانی کورد، به‌غدا، چاپخانه‌ی دار الحریه، ۱۹۸۷، ن. ۲۵.

[۱۷] سرتیپ قلی بیگلری، خاطرات یک سرباز، تهران، چاپخانه ارتش، ۱۳۵۰، ص. ۷۸.

[۱۸] بۆ زیاتر: هه‌مان سه‌رچاوه، ن. ۷۹-۸۵.

[۱۹] اطلاعات، ۲۶ دی ۱۳۱۰.

جهړنی قانتاین

تویژدی ددرونی : تهلار کمال مدحت رهشید خه زنده دار
جیگری سرؤکی سهنه تهری راویژکاری خیزان

چیروکی جهړنی قانتاین ، یاخود روژی خوشه ویستی ، چیروکی که له سهرتاسه ری جیهان ناسراوه و گه نجانی هر یهک له ولاتان به جوریکی یادی نهم روژه ده که نه وه ، هه روهک له میژودا ده گپرنه وه له کورتایی سده دی سپه مدا و له سهرده می نیمیراتور کلودیس نیمیراتوری رومانیا قه شه یهک ده بیته که به قانتاین ناسراوه هاندانی پیکه نسانی پرؤسه ی هاوسه رگری گه نجان و پاپشتی نهوین و خوشه ویستی ده بیته . نهمه له کاتیکیدا به که نیمیراتور به پیی فهرمانیکی فهرمی رگری له نه نجامدانی پرؤسه ی هاوسه رگری گه نجان و خوشه ویسته کان و به پیی دیلو بؤچونی نیمیراتور له و سهرده مدا پیی وابوه گهر بیته گه نجان هاوسه رگری بکن ، له و ده بیته هوی ناچالاکی و سستی تواناکانی گه نجان و جه زکردنیان به مانه و دیان له تهک ژنه کانیا ندا نهمه ش له کاتیکیدا به که ده ولت سهرقانی جهنگ ده بیته و بریاری نه فیبری گشتی له سهرتاسه ری ده ولت بؤبه شداریکردنی سهرجهم گه نجان له جهنگدا ددره کرتی . به لام قه شه قانتاین به بوی گوندانه بریاری نیمیراتور هاندور و پاپشتی نهوین و هاوسه رگری گه نجان بوه و له نه شکه وته تاریک و نه نییه کاندا له ریکی پرؤسه ی هاوسه رگری بوه چه نده ها نهوین و گه نجان به یهک گه یانده کاتیک نیمیراتور کلودیس به م هه تسوکه وته ی قه شه قانتاین دهرانیته بریاری کرتی و

خسته ناو زیندانی بوه ددره کات ، به مچوره قه شه ی ناویراو ده خریتسه زیندانه وه له م کاتدا قه شه قانتاین ده که ویتنه نهوینی کوچکی نابینا که کوچکی به کیکی له نیپرسراوانی سهر پهرشتیاری زیندانی که ده بیته ، هه روه ها ده گپرنه وه به هوی خوشه ویستی برای قانتاین له پیش نهوینی بمریت چاوی خوشه ویسته که ی چاکده کاتسه وه و نامه یهکی بؤده نوسیت له قانتاینه وه . به مچوره له روژی ۱۴ شبات سانی ۲۷۰ که پشوی به هاری رومانیا ده بیته به پین بریاری نیمیراتور ، قانتاین به دیاران ده کرتی و سهری لیده کرتنه وه و سهرجهم گه نجان و خوشه ویستان له م روژده به چه پکه گول نامادین ، له راستیدا روژی به هار له رومانیا ده که ویتنه ۱۵ شبات به لام کاتیک رومانیا ناینی مه سیجی تیندا به پیروه کرا روژه گوراو بو به بؤ ۱۴ شبات و به یادیکی دینی مایه وه تاکو سانی ۱۹۶۹ که له لایه ن پاپا بولیس شه شه م له پشویه کی که نیسه وه گورا ، به لام گه نجان به رده وامیون له یادکرته وی نهم روژه وه هه ریهک به جوریکی پیشوازی نهم یاده ددکات وهکی نالوگورکردنی گول و ناردنی کارت و ماسچ له نیوان خوشه ویسته کاندا له سهرتاسه ری جیهاندا

وله گه ل کرانه وه کی که نگه و گه شه ساندنی به ره وه عه لمانیه ت و ته کنه لوجیا روژی قانتاین له هیمایی دینی بوه گورا بو به هیمای خوشه ویستی و خوشترین هه ستیش نه و ساته به تاک هه ست به خوشه ویستی خودی بؤبه رامبه رکه بکات و بالاترین هه ستیش بریتیه له وه کی تاک به کیکی خوش بویت و به رامبه رکه شی هه مان هه ستی هه بیته .

لیزه دا دده ویت بلیم نهم یاده له سالانه ی دوا پیدا له کوردستاندا که نه جکان و خوشه ویسته کان به جوریکی پیشوازی لیده که ن له پیناو کورینه وه ی هه سته کانی خوشه ویسته له نیوان یه کرتدا . هه رچه نده گه نجان جیاکاری ناکه ن له نیوان جه زلیکردن خوشه ویستی ته نانه ت هه ندیکیان یادی نهم روژه ش ده که نه وه به پین نهوینی هپچ زانیاریه کی له سهر روژه که و یاده که هه بیته . هه روه ها ده پرسم توبلی ژن و میندی کومه نگه ی کوردی گهر له روژکانی تری ژیمان هه ستی خوشه ویستی بؤبه کتر دهریبرن ناخود له م روژده چون پیشوازی له م جه ژنه ده که ن به پیی نه زمونی کارکردنم له گه ل خیزانی کوردیدا ژن و میرده کان زور به که می هه سته کانیا ن بؤبه کتری دهریبرن به تابه ت له لایه ن میرده کانیا نده که زورچار ژنه کان گازنده و گله یی خویان به رامبه ر که مته رجه می میرده کانیا ن له دهریبرنی هه ستی خوشه ویستی دهریبرن و وهکی پیاوان ده لئین پیوست ناکات به دهریبرنی هه سته کان ، چونکه پیاوی کورد دهریبرنی هه ست له دایینکردنی پیوستیه کانی ژیمانی روژانی به دیدده که ن له کاتیکیدا نافردتان نهم روژی زیا تر جه خت له دایینکردنی پینا ویسته مه عه نه ویه کان ده که نه وه ، به لام به داخه وه نه گهر هه بیته نه ونده ریژده کی که مه که شایانی باسکردن نییه که نهمه ش زور رهنگدانه وه ی هه یه له دروستبونی کیشه و گرفتنی نیوان خیزانه کان له به رنه وه تاکو کورد پیوستی به روژش نیبیرکردنی خود هه یه سه بارت به زوریه ی لایه نه کانی ژیمان و چوئیتی پیکه نسانی هاوسه رگری و دهریبرنی هه ستی خوشه ویستی بؤبه کتر . له کورتا پیدا ده لئیم خوشه ویستی له روج و دل و دروون و عه قل و جه سته پیکه اتوه ساتیک دهمانه ویت کیشه یهک ، یاخود گرفتیکی ژیمان چاره سهر بکه یین گهر بیته به سهرجهم نه و لایانانه رننگ نه کرتی هه رگیز ناکه یینه چاره سهری گونجاو بؤکیشه که .

له م روژده پیروزیایی له سهرجهم خوشه ویستان ده که م

نووسەر و وەرگێری گه‌وره‌ی کورد برائیم خانی یوونسی کۆچی دوا‌یی کرد

ئا: نازاد بانه‌یی

برائیم خانی یوونسی کوری سلیمان خانی یوونسی، ساڵی ۱۳۰۵ی هه‌تاوی له شاری بانه و له ناو بنه‌مانه‌یه‌کی ده‌ست رۆشتوو‌یی له‌و شاره‌ دا له دایک بوو. بنه‌مانه‌ی برائیم خانی یه‌کێک له گه‌وره‌ترین بنه‌مانه‌کانی شاری بانه‌ بوون که له به‌رچه‌نکه‌ ده‌جده‌وه‌ سه‌ر بنه‌مانه‌ی حاجی نه‌حمه‌د به‌گی ریش که یه‌کێک له پیاوه‌ نازا‌کانی گروپی دوانزه‌ سواری مه‌ریوان بووه. سه‌ره‌رای نه‌وه‌ی که هه‌موو تایه‌فه و

بنه‌مانه‌ی برائیم یوونسی ناخا‌ بوون و خا‌وه‌ن زه‌وی و زار و گو‌ند و پیاوانی‌کی یه‌کجار زۆر له ناوچه‌ی بانه‌ بوون و چه‌ندان گو‌ندی وه‌ک مه‌جسه و به‌له‌وه و هه‌ند، بیان هه‌بوو، به‌لام به‌ پێچه‌وانه‌وه‌ برائیم هه‌ر له سه‌ره‌تای لایه‌به‌وه‌ رووی له خو‌ندن و قوتایخانه‌ کرد و زۆر به‌ زه‌وی گشت له‌و پلانه‌ له خو‌ندنێ بێ که له شاری بانه و ته‌نانه‌ت کورده‌ستانیش دا هه‌بوون. له هه‌رته‌ی لایه‌تیه‌ به‌ هۆی کیشه‌یه‌کی بنه‌مانه‌یه‌به‌وه‌ بانه‌ جن دێنی و روو له تاران ده‌کات، هه‌ر له‌و کاته‌ دا ده‌بیت که له دانشکه‌ده‌ی نه‌قه‌سه‌ری ده‌گه‌ریسته‌وه‌ و ساڵی ۱۳۳۲ی هه‌تاوی په‌یوه‌ندی به‌ ریزه‌کانی حیزبی توده‌ی ئێران‌وه‌ ده‌گرت. یوونسی له ریزی له‌و نه‌قه‌سه‌رانه‌ی حیزبی توده‌ دا بوو که پاش نا‌شکرا بوونی، له لایه‌ن روکنی ۲ی نه‌رته‌ش و ده‌رگای سیخوری ساواکه‌وه‌ گیرا و سه‌ره‌رای نه‌شکه‌نچه و نازاریکی یه‌کجار زۆر، سزای ئه‌عدامی به‌ سه‌ر دا سه‌په‌ندرا. به‌لام به‌ هۆی ناته‌واوی قاچیه‌وه‌ که له کاتی خه‌مه‌تی سه‌ربازی دا له ده‌ستی دابوو، سزاکه‌ی بۆ سزای زیندانی هه‌تاهه‌تایی و کاری زۆره‌می بۆ که‌مه‌رایه‌وه‌ و بۆ ته‌یه‌راندنی سزای یه‌کسا‌ل به‌ندی تاکه‌ که‌سی روانه‌ی به‌ندیخانه‌ی قه‌سه‌ر کرا.

به‌ هۆی زه‌رده‌یه‌وه‌ برائیم خانی له زیندان دا خۆی قه‌یری زمانه‌کانی فه‌رانسه‌وی و تا راده‌یه‌کیش رووسی ده‌کات، که پاشان له وەرگێران و نووسیه‌کانی دا پانه‌شینیکی باش بوون. ساڵی ۱۳۴۱ به‌ر ئه‌یبه‌ردینیکی شای ئێران ده‌که‌وتیت و پاش نازاد بوونی یه‌که‌م کتێبی وەرگێردا‌وی به‌ ناوی "هونه‌ری داستان نووسین" بلا‌وه‌ ده‌کاته‌وه‌. بلا‌وه‌ کردنه‌وه‌ی له‌و کتێبه‌ سه‌ره‌تایه‌ک بوو بۆ برائیم خانی که بیته‌ ناو جیهانی نه‌ده‌ب و نووسین و سه‌ره‌تایه‌ک بۆ شو‌رشێ نووسین و وەرگێران که خۆی له ۸۰ به‌ره‌می وەرگێردا‌و و ده‌یان به‌ره‌می نووسرا‌وی خۆی دا بینه‌یه‌وه‌.

برائیم خانی یوونسی پاش رووخانی رێژه‌که‌ی هه‌مه‌ره‌زا شای په‌له‌وی و به‌ ده‌سه‌لات گه‌شتی یه‌که‌مین حکومه‌تی کاتی به‌ سه‌رۆکایه‌تی موه‌نه‌ندیس مه‌ه‌دی بازگان له ساڵی ۱۳۵۷ی هه‌تاوی دا، پوستی سه‌رۆکایه‌تی پارێزگای کورده‌ستانی پێشێردا. هه‌رچه‌نده‌ سه‌رده‌می ده‌سه‌لات دا‌یه‌تی یوونسی له پارێزگای کورده‌ستان هاوکات بوو له‌گه‌ڵ سه‌ره‌له‌دانی ده‌یان حیزب و رێکخرا‌و و تاقمی سیاسی، به‌لام ناوبرا‌و زۆر به‌ چاکی توانی نه‌رکه‌کانی به‌ جن بکه‌یه‌نیت و له‌گه‌ڵ خه‌نکی کورده‌ستان دا بگو‌نجی.

پاش ده‌ستپێکی شه‌ری ۳ مانگه و هه‌یرشی به‌ریلا‌و سپای جه‌هل و نه‌زانی بۆ کورده‌ستان، برائیم خانی به‌ ته‌وا‌وی وا‌زی له کاری سیاسی هه‌ینا و بۆ جاریکی دیکه‌ رووی له تارانێ پایته‌ختی ئێران کرده‌وه. له ما‌وه‌ی ۳۳ ساڵی رابردوو دا زیاتر له ۸۰ کتێبی نا‌وا‌زی له زمانه‌کانی ئینگلیسی و کتێبیکشی له زمانی فه‌رانسه‌یه‌وه‌ وەرگێرایه‌ سه‌ر فارسی، نه‌وه‌ جگه‌ له‌وه‌ی که چه‌ندان به‌ره‌می دانشقه‌ی سه‌بارت به‌ کو‌لتور و نه‌ده‌بیات و رو‌ودا‌وه‌ می‌ژوو‌یی، سیاسی و که‌مه‌لا‌یه‌تیه‌کانی کورده‌ستان و به‌ تایه‌ت ناوچه‌ی بانه‌ خسته‌ کتێبخانه‌کانی جیهان، ئێران و کورده‌ستان‌وه‌. ناوبرا‌و له ساڵی ۱۳۸۸ی هه‌تا‌یه‌یه‌وه‌ توشی نه‌خۆشی له بیرچه‌ونه‌وه‌ ببوو و چه‌ندان سا‌ل بوو به‌و نه‌خۆشیه‌وه‌ ده‌ینالان، تاکوو سه‌ره‌له‌نجام کاتژمێر ۳ی سه‌ره‌له‌به‌یانی رۆژی چوارشه‌مه، ۱۹ی رێبه‌ندان له ته‌مه‌نی ۸۵ سا‌لی دا چا‌وه‌کانی له سه‌ر یه‌ک دا‌نا و ماننا‌ویی له ژیا‌ن کرد.

هه‌ر چه‌نده‌ به‌ریز یوونسی تاکوو ئیستا هه‌یج به‌ره‌مه‌یکی به‌ زمانی کوردی چاپ و بلا‌وه‌ نه‌کرا‌وه‌ته‌وه‌، به‌لام به‌ نووسینه‌کانی که باس له می‌ژوو، نا‌بووری و کلتوو‌ری گه‌لی کورد به‌ زمانی فارسی ده‌کات، خه‌مه‌تیکی گه‌وره‌ی به‌ کلتو‌ری گه‌له‌که‌مان کرد و بووه‌ هۆی ناساندنی هه‌رچه‌ی باشت‌ری گه‌لی کورد لای نه‌ته‌وه‌ فارسی زمانه‌کان و که‌مه‌نه‌ته‌وه‌کانی دیکه‌ جیگه‌ر له وڵاتی ئێراندا.

برائیم خانی سه‌ره‌رای ده‌مه‌نده‌یه‌کی زۆری بنه‌مانه‌ و تایه‌فه‌که‌ی له شاری بانه و زانایی و توانایی بن ئه‌ژماری خۆی له بواری نه‌ده‌ب و نووسین دا، به‌لام له‌و په‌ری هه‌ژاری دا و دوور له خا‌ک و نه‌ته‌وه‌که‌ی و له غه‌ریبی دا سه‌ری نایه‌وه. وا بریاره‌ رۆژی پینچه‌شه‌مه‌ ته‌رمی ناوبرا‌و له گورده‌ستانی سلیمان به‌گی بانه‌ که شو‌نی له دایک بوونیه‌تی به‌ خاکی دایک بسپه‌ردیت.

هه‌زاران سا‌لو له رۆژی گه‌وره‌ی برائیم خانی یوونسی و یادی به‌رز و به‌خه‌یر له به‌ره‌مه‌کانی له‌و نووسه‌ره‌ نا‌وا‌ره‌ ده‌کری ناما‌ژه‌ به‌و کتێبانه‌ی خا‌وه‌وه‌ بکرت:

نووسینه‌کان	کتێب و بابته‌ و وەرگێردا‌وه‌کان	نووسینه‌کان
۱. هنر داستان نویسی - (۱۳۴۱)	۱. آرزوهای بزرگ - چارلز دیکنز (۱۳۳۶)	۱۵. به دور از مردم شوریده - تامس هاردی
۲. دلدادها	۲. ادبیات آفریقا	۱۶. جود گنهام - تامس هاردی
۳. رویا به رویا	۳. تاریخ ادبیات یونان - رز هربرت جینینگز	۱۷. موسیقی و سکوت - رز تره‌ مین
۴. ز	۴. تکیه‌گاه - درایز تودور	۱۸. بازگشت بومی - تامس هاردی
۵. مادرم دوبار گریست - (رمان)	۵. قیام شیخ سعید پیران - اولسن رابرت	۱۹. گشتی در کردستان ترکیه - شرین لیزر
۶. کج‌کلاه و کولی - (رمان)	۶. کردها و کردستان - درک کینان	۲۰. مردی که خورشید را در دست داشت - جک ریموند جونز
۷. گورستان غریبان - (رمان)	۷. تاریخ معاصر کرد	۲۱. مسله کرد و روابط ایران و ترکیه - السن رابرت
۸. زمستان برابهار	۸. جنبش ملی کرد - کریس کوچرا کرد شناس فرانسوی	۲۲. با این رسوایی چه بخشایشی - رندل جانانتان
۹. شکفتن باغ - (رمان)	۹. هنر نمایشنامه نویسی	۲۳. علامتی - چارلز دیکنز
۱۰. دادا شیرین - (رمان)	۱۰. طوفان - ویلیام شکسپیر	۲۴. داستان دو شهر - چارلز دیکنز
۱۱. اندوه شب بی پایان	۱۱. جنبه‌های رمان	۲۵. چارلز دیکنز - هاردی باربارا
۱۲. دعا برای آرمز	۱۲. اگر بیل استریت زبان داشت	۲۶. دفتر یادداشت روزانه یک نویسنده - فنودور میخایلوویچ داستایفسکی
۱۳. خوش آمدی - (رمان)	۱۳. کردها ترکها عربها - سیسل جی ادmondز	۲۷. کردها - مصطفی نازدار
	۱۴. یک جفت چشم آبی - توماس هاردی	۲۸. اسپارتاکوس - فاست هوارد

۲۹. جامعه‌شناسی مردم کرد (آغا، شیخ و دولت) - مارتین وان براین سون
۳۰. جنبش ملی کرد - کریس کوچرا
۳۱. زندگانی و عقاید آقای تریسترام شنلی - استرن لارنس
۳۲. دست تکیه‌د - تامس هاردی
۳۳. تاریخ اجتماعی هنر - هاوژ آرنولد
۳۴. سیری در ادبیات غرب - پرستلی، جان بوینتن
۳۵. تاریخ ادبیات روسیه - میرسکی سی دی
۳۶. میراث شوم - گیسینگ جورج
۳۷. لیمسارا، عشق و آرزو - گاسکین کاترین
۳۸. زن شیشه‌ای
۳۹. آشیان عقاب - هون کنستانس
۴۰. تامس هاردی - لوئیس سی دی

دەقی یاسای بەرەنگاربوونەوهی توندوتیژی خیزانیی

بەناوی خودای بەخشندوو میهرەبان

بەناوی گەله‌وه

پەرله‌مانی کوردستان- ئێراق

پشت به حوکمی بره‌گی (١) له ماددهی (٥٦) ی یاسای ژماره (١) ی سالی ١٩٩٢ ی هه‌موارگراو، له‌سه‌ر داوای ژماره‌ی یاسایی نه‌ندامانی پەرله‌مان، پەرله‌مان کوردستان- ئێراق له دانیشتی ناسایی ژماره (٢٨) ی رۆژی ٢٠١١/٦/٢١ بریارێ دەرچوواندنێ ئەم یاسایه‌یاد:

یاسای ژماره (٨) ی سالی ٢٠١١

یاسای بەرەنگاربوونەوهی خیزان له توندوتیژی له هه‌رێمی کوردستان – ئێراق

مادده‌ی یه‌که‌م:

مه‌به‌ست له‌م زاراوانه‌ی خواره‌وه ماناکانی به‌رامبه‌ریانه‌ بۆ مه‌به‌ستی ئەم یاسایه‌:

یه‌که‌م: هه‌رێم: هه‌رێمی کوردستان – ئێراق

دووه‌م: خیزان: کۆمه‌له‌ کەسیکی سروشتین، په‌یوه‌ندی هه‌وسه‌رگیری یان خزمایه‌تیان تاکو پله‌ی چواره‌م هه‌یه‌وه‌ ئه‌وانه‌ی به‌ پێی یاسا هه‌تونه‌ته‌ ناو خیزانه‌وه.

سێهه‌م: توندوتیژی خیزانی: هه‌ر کردارێک یان وته‌یه‌ک یان هه‌رشه‌ یان پێ ئێبکریته‌ له‌سه‌ر بنه‌مای جوړی کۆمه‌لایه‌تی له‌چواره‌چووی په‌یوه‌ندی خیزانیدا که له‌سه‌ر بنه‌مای هه‌وسه‌رگیری یان خزمایه‌تی تا پله‌ی چواره‌م بنیات نرابوو ئه‌وانه‌ی به‌ پێی یاسا هه‌تونه‌ته‌ ناو خیزانه‌وه‌ ده‌ستی له‌باری جه‌سته‌ییو جنسیو دهره‌وه‌ییوه‌ زیانیان پێ بگه‌یه‌نیو مافو نازادییان له‌ ده‌ست بدات.

چواره‌م: دادگا: دادگای به‌رەنگاربوونەوهی توندوتیژی خیزانی.

مادده‌ی دووه‌م:

یه‌که‌م: هه‌ره‌که‌سیک که په‌یوه‌ستی هه‌بن به‌ په‌یوه‌ندییه‌کی خیزانی، نه‌نجامانی توندوتیژی له‌چواره‌چووی خیزانیدا له‌ قه‌ده‌غه‌ ده‌کری، له‌وانه‌ش: توندوتیژی جه‌سته‌ییو جنسیو دهره‌وه‌یی، ئەم کرده‌وانه‌ش وه‌ک نمونه‌ به‌ توندوتیژی خیزانی دادنه‌ریته‌:

١. هه‌وسه‌رگیری به‌ زۆر.

٢. هه‌وسه‌رگیری ژن به‌ ژن (شهار) و منداڵ به‌ شوودان.

٣. به‌شوودان له‌جیاتیی خویزن.

٤. ئیک جوداکردنه‌وه‌ی به‌ زۆر (التلاق بالاکراه).

٥. برینی په‌یوه‌ندی کۆمه‌لایه‌تی (صله‌ الارحام).

٦. مێرد به‌ زۆر ژنی خۆی ناچارێ به‌دەره‌وشتیو کاری داوێن پێسی بکات.

٧. خه‌ته‌نه‌کردنی مێینه‌.

٨. ناچارکردنی تاکه‌کانی خیزان بۆ جه‌یه‌شتنی هه‌رمانه‌به‌ریته‌ به‌ ناره‌زایه‌تی خویان.

٩. ناچارکردنی منداڵ بۆ کارکردنو سوانکردنو به‌جه‌یه‌شتنی خویندن.

١٠. خۆکوشتن له‌ نه‌نجامی توندوتیژی خیزان.

١١. له‌باربردن له‌ نه‌نجامی توندوتیژی خیزان.

١٢. ئیدانی تاکه‌کانی خیزانو منداڵ به‌ هه‌ر بیانویه‌ک بیته‌.

١٣. سووکایه‌تی پێکردنو جنیودانو جنیودان به‌ که‌سو کاره‌ به‌که‌م سه‌یرکردنیو نازاردانیو گوشار بۆ هینسانی دهره‌وه‌ییو

پیشنیکردنی مافه‌کانیو به‌ زۆر سه‌رحینی کردن.

دووه‌م: بۆ زیان پێکه‌وتوو له‌ توندوتیژیو خیزانی هه‌یه‌ زامته‌کاری پاراستنی له‌ توندوتیژی هه‌بیته‌.

سێهه‌م:

١. داوا له‌ کیشه‌ی توندوتیژی خیزانی له‌لایه‌ن زیان پێکه‌وتوو یان نه‌وه‌ی به‌ پێی یاسا شوینی ده‌گریته‌وه‌ ده‌جووتیترێو دادگا یان لیکۆله‌روه‌ یان به‌رپرسی بنکه‌ی پۆلیس یان داواکاری گشتی له‌ ناگادار ده‌کاته‌وه‌.

٢. له‌سه‌ر کاره‌ندانێ بواری ته‌له‌روستیو په‌روه‌ده‌و بنکه‌ فه‌رمیه‌یکانه‌ بۆ هه‌وکاری کردنی قوربانیانی توندوتیژی

خیزانی هه‌وال بدن.

چواره‌م: ریکاره‌کانی لیکۆلینه‌وه‌و دادگایی کردن له‌ کیشه‌کانی توندوتیژی خیزانی نه‌ینی ده‌بیته‌.

مادده‌ی سێهه‌م:

یه‌که‌م: دادگایه‌کی تایبه‌تمه‌ند به‌ بابته‌کانی به‌رەنگاربوونەوهی توندوتیژی خیزانی به‌ پێی (یاسای ده‌سه‌لاتی دادوه‌ری هه‌رێم) ژماره (٢٣) ی سالی ٢٠٠٧ پێکه‌هێنری.

دووه‌م: پێوسته‌ له‌سه‌ر وه‌زاره‌تی کاروباری کۆمه‌لایه‌تی له‌ هه‌رێم شوینی هه‌وانه‌وه‌ بۆ قوربانیانی توندوتیژی خیزانی دا‌بین بکات.

سێهەم: قوربانیانی توندووتیژی خیزانی تۆری پاراستنی کۆمەڵایەتی بیانگرتنەوه.

چوارەم: لەسەر وەزارەتی تەندروستی بە ھەماھەنگی ئەگەڵ وەزارەتی کاروباری کۆمەڵایەتی چاودێری تەندروستی دەستەبەر بکەنو سەر ئەنۆی شیانن بۆ زیان پیکەوتووانی توندووتیژی خیزانی بکەنەوه. **پنجەم:** بەرێوەبەرایەتی گشتی نەهیشتی توندووتیژی دژی نافرەت لە وەزارەتی ناوخۆ بە بەدوایچوون بۆ کیشەکانی توندووتیژی خیزانی دەکات.

شەشەم: لەسەر وەزارەتی ناوخۆیە بەشیکێ تایبەت لەناو پۆلیس بکاتەوه کە بەشێوەیەکی بنەرەتی لە پۆلیسی نافرەت پیکەتییو ھەنسو کەوت لە کیشەکانی توندووتیژی خیزانی بکەن.

ھەوتەم: لەسەر وەزارەتی ناوخۆ دەستە ھەرمییە پەسپۆرەکانە ریکلام بۆ رۆشنیەتی بەرەنگاربوونەوهی توندووتیژی خیزانی بکەن.

ماددە ی چوارەم:

یەكەم: دادگای تایبەتمەند لەکاتی پینوستدا یان لەسەر داوا یەکیک لە تاکەکانی خیزان یان ئەووی نوینەراییەتی دەکات (فەرمانی پاراستن) وەک ریکاریکی کاتی بۆ پاراستنی توندووتیژی خیزانی دەریکات، بەھەرچە فەرمانەکە ماوەی پاراستنەکە لەخۆ بگریتو لەسەر دادگا بە پینی پینوست درێژی بکاتەوه.

دووم: پینوستە ئەووی داوا پاراستنی کردووە واز لەو فەرمانە بەینێ بە پینی ھاتنەکایە شتی نوێو لەسەر دادگا تەنکید لەو بکاتەوه کە داوا ھەنۆشاندنەوهکە بە ئارەزوو پشکەش کراوەو لە بەرژووەندی زیان لیکەوتووه.

سێهەم: فەرمانی پاراستن ئەمانە لەخۆ دەگریت:

1. بە ئیننەمەیک لە شکات ئی کراو کە دەست درێژی ناکاتە سەر زیان لیکەوتو یان ھەر تاکیک لە تاکەکانی خیزان.

2. گواستەوهی قوربانی بۆ نزیکترین نەخۆشخانە یان بنکە تەندروستی بۆ چارەسەرکردنی لەکاتی پینوستدا یان ئەگەر قوربانی خۆی ئەمە داوا کرد.

3. بە پیریاریکی دادگا و بۆ ئەو ماوەی کە بەمەترسی بۆ سەر شکاتەر یان بۆ سەر ھەر تاکیک لە تاکەکانی خیزان دەزانریت نابێ رێگا بە شکات لیکراو بدریت بچیتە مانی خیزانی.

چوارەم: لە ھالەتی پشکەتکردنی فەرمانی پاراستن، سەرپشکەر بۆ ماوەیەکی دەگیرێ کە لە (48) سەعات زیاتر نەبێ یان بە غەرامەیک سزا دەدرێ کە لە (300,000) ھەزار دینار کەمتر نەبێت.

ماددە ی پنجەم:

پینوستە لەسەر دادگا لایەنەکانی شکایەت رەوانە ییژنەیک بکات کە لە شارەزاو پەسپۆران پینگ دەھینریت بۆ چاککردنەوهی ئیوانیان پیش ئەووی کیشەکە رەوانە ی دادگای تایبەتمەند لەو کیشانە بکریت، کە دەشی ئاشتەوایمان تیدا بکریت، بەھەرچە کار لە ریکارەکانی پاراستن نەکات کە لەم یاسایەدا ھاتووه.

ماددە ی شەشەم:

لەگەڵ زیان نەگەیانن بە ھەر سزایەکی توندتر کە دەقی لە یاساکانی بەرکاری ھەرتیدا ھاتووه:

یەكەم: ھەر کەسیک ھانی ئەنجامدانی کردووی خەتەنەکردنی مینە ی دا بە غەرامەیک سزا دەدریت کە لە (1000,000) یەک ملیۆن دینار کەمتر نەبێو لە (5000,000) پینج ملیۆن دیناریش زیاتر نەبێ.

دووم: ھەر کەسیک کردووی خەتەنەکردنی مینە ی ئەنجامدا یان بەشدار ی تیدا کرد سزای بەندکردنی بۆ ماوەیەکی دەگیریتەوه کە لە (6) مانگ کەمتر نەبیتو لە (2) دوو سائیش زیاتر نەبیتو غەرامەیکەیشی ئی وردەگیری کە لە (2000,000) دوو ملیۆن دینار کەمتر نەبیتو لە (5000,000) پینج ملیۆن دیناریش زیاتر نەبیت، یان بەیکەیک لەو دوو سزایە.

سێهەم: ھەر کەسیک کردووی خەتەنەکردنی مینە ی ناکانی ئەنجامدا یان بەشدار ی تیدا کرد سزای بەندکردن بۆ ماوەیەکی دەگیریتەوه کە لە (1) سائیک کەمتر نەبیتو لە (3) سائیش زیاتر نەبیتو غەرامەیکەیشی ئی وردەگیری کە (5000,000) پینج ملیۆن دینار کەمتر نەبیتو لە (10,000,000) دە ملیۆن دیناریش زیاتر نەبیت، یان بەیکەیک لەو دوو سزایە.

چوارەم: باری تاوانکار توندتر دەبێ ئەگەر بکەرەکی پزیشک بوو، یان دەرماساز بوو، یان کیمایی بوو، یان مامان بوو، یان یاریدەدەرەکانیان بوونو لەسەر دادگا ھەرمان بەدات پشکەکی یان کارەکی بۆ ماوەیەکی ئی قەدەغە بکات کە لە سێ سالی زیاتر نەبیت.

ماددە ی ھەوتەم:

لەگەڵ زیان نەگەیانن بە ھەر سزایەکی توندتر کە دەقەکی لە یاسا کارپیکراوەکانی ھەرتیدا ھاتووه:

ھەرکەسیک توندووتیژی خیزانی ئەنجام بەدات بۆ ماوەیەکی سزای بەندکردن دەگیریتەوه کە لە شەش مانگ کەمتر نەبیتو لە سێ سائیش زیاتر نەبیتو بە غەرامەیکەیش سزا دەدریت کە لە یەک ملیۆن دینار کەمتر نەبیتو لە پینج ملیۆن دیناریش زیاتر نەبیت یان بەیکەیک لەو دوو سزایە.

ماددە ی ھەشتەم:

ھوکمەکانی یاسای سزادانی ئیراقی ژمارە (111) ی سالی 1969 ی ھەموارکراو و یاسای نوسوونی دادگایی کردنی سزایەکانی ژمارە (23) ی سالی 1971 ی ھەموارکراو و یاسای ھەموارکردنی ییادەکردنی یاسای باری کەسیتی ژمارە (15) ی سالی 2008 ی یاساکانی دیکە ی بەرکار لە ھەرێم ییادە دەکرین، ئەگەر ھیچ دەقیک لەم یاسایەدا لەسەر نەھاتبوو.

ماددە ی نۆیەم:

پینوستە لەسەر ئەنجومەنی وەزیرانو لایەنە پەیوەندیدارکان ھوکمەکانی ئەم یاسایە جینەجی بکەن.

ماددە ی دەھەم:

ئەم یاسایە لە رۆژی بلاویوونەوهی لە رۆژنامە ی فەرمی (وھابیی کوردستان) جینەجی دەکریت.

ھۆیە ی پینوستییەکان

توندووتیژی خیزانی دیاردەیکە نەزینی دژ بە پەرسنەییەکانی شەریعەتە ئاسمانییەکانو مافەکانی مرۆقەو لەبەرئەوهی خیزان بنەمایەکی کۆمەڵگەییەو لە پیناوی پاراستنی ئە ھەنۆشاندنەوهی پاراستنی تاکەکانیو وەرگرتنی ریکاری یاسایی بۆ دروستیو سەھامگیریو قەدەغەکردنی توندووتیژی خیزانی بەرگیکی خۆپاراستن بەر لە روودانیو گەران بەدای دۆزینەوهی چارەسەری چاکسازبوو چارەکردن دای روودانی،

بۆیە ئەم یاسایە دەرچوینرا.

منډالان

مام هومەر و مریشکه کولنه

رئواس نه حمهد

هه بوو نه بوو کهس له خوا گه وره تر

نه بوو. پیاویک هه بوو ناوی مام هومەر بوو، له گوندیکی نزیک دارستانیکدا ده ژیا. مام هومەر هه موو رۆژ ده چوو بۆ دارستان و داری ده بریبه وه. مریشکیکی هه بوو، بییان دهوت مریشکه کولنه له بهر نه وهی کلکی نه بوو. مام هومەر داواي له مریشکه کولنه ده کرد هه موو رۆژی هینکه یه کی بۆ بکات، نه گینا لئی تووره ده بوو. مریشکه کولنهش نه مهی زۆر پیناخوش بوو، بویه بریاری دا ماله کی مام هومەر جیبی لئی و له دارستان بژی. له وهی کولانه یه کی بچوکی بۆ خوی دروست کرد و بوو به خاوه نی کومه له جووجه نه یه کی. رۆژیکیان مریشکه کولنه و جووجه نه کانی له دهره و بوون، رتوبیه کی به ره و روویان هات. مریشکه کولنهش زۆر ترسا و نه یزانی چی بکات. رتوبیه کی لنیان نزیک بوویه وه وتی: ده زانی من چهند رۆژیکه به دواي قاولتیبه کی وادا ده گهرام. ده زانن چهند برسیمه. مریشکه کولنهش هه ر بیری ده کرده وه چون خوی و جووجه نه کانی

رژگار بکات. له ناکاوا بیرۆکه یه کی به مریشکه هات وتی: مام رتوی من پینشیا ریکم هه یه، نیستا جووجه نه کانی من زۆر بچوکن و گوشیمان پیوه نیبه، ده لئی چی گهر دوو س رۆژی تر بینته وه، نه و کات قه نه و دهن و به باشی تیر ده خویت. رتوبیه کی به م پینشیا ره رازی بوو. نیتر مریشکه که به ره دواو بیری له وه ده کرده وه چی بکات تا خوی له مام رتوی رژگار بکات. هه ر نه و رۆژه به ریکه وت مام هومه ری بیی له دارستان، کاتی خه ریکی دار برینه وه بوو. پاش سلاو، مریشکه کولنه هه موو به سه رهاته که ی بۆ مام هومه ر گنیا ره وه نیتر هه ر دوو کیان پیکه وه پلانکیا نادانا. پاش چهند رۆژی که رتوبیه کی هاته وه، مریشکه کولنه و جووجه نه کانی به ره و رتوبیه کی چوون و مریشکه کولنه وتی: ته ماشاکه ده بیی نیستا جووجه نه کاتم چهند گه وره بوون. به لام پینش نه وهی به مان خوی داوا یه کم هه یه. رتوبیه کی به خوشیبه وه وتی: دی چی ده لنییت من نامادم. نه ویش وتی: پینش نه وهی به مان خوی ده وهی پیکه وه گورانی بلنیین و هه لپه رین. مریشک و رتوبی و جووجه نه کان که وتنه گورانی و هه لپه رکن. کاتی مام هومه ریش گویی له دهنگیان ده بییت، ته نه که که ناماده ده کات و به ره و رتوبیه کی ده نگه که ده روات. که نزیک ده که وتنه وه ته نه یه کی ده کات له رتوبیه کی. رتوبیه کی که گوی له ته نه که که ده بییت تا ده توانی به خیرایی راده کات. نیتر رتوبیه کی جاریکی دی به و ناوه دا نایه ته وه. مریشکه کولنهش سوپاسی مام هومه ر ده کات و نیتر به خوشی له گه ل جووجه نه کاندا ده ژین.

چهند وشه هه یه هیج کاتیک له بهر ده م منډاله که تدا مه یلئ وه کی:

۱- تو بن نه قلیت..

هه رگیز نه م وشه یه به مناله که ت مه لئ چونکه نه مه له سه ر که سایه تی مناله که ت نه که ویت و له وانیه مناله که ت توشی گرتی ده روونی بیت له بهر ده م نه م وشه یه دا..

۲- جنیو و وشه ی ناشرین..

نه م وشانه مه لی له پینش مناله که ت چونکه ره وشتی مناله که ت که م ده کاته وه و دواي مناله که ت بی ره وشت ده ر له چیت..

۳- هیواي مرده ی بۆ بخوازیت..

هیج کات پینی مه لئ خۆزگه به مرده یه پینش نه وهی له دایک بییت، چونکه له وانیه توشی خۆکوشتنی بکات..

۴- تو ته مه آیت به که لکی هیج شتیک نایه یت..

نه م چهند وشه یه زۆر هه له یه چونکه نه بیته هوی نه وهی بروای به خوی نه مینیت له نه و وانیه یان نه و کاره کی ده یکات..

۵- به کار هینانی وشه ی نا..

(وامه که... وامه که..) نه م برگانه له گه لئ به کار مه هینه به لکو شیهی جوانتر هه یه وه کی (بروام وایه که تو نه توانی شتی باشتر بکه ییت له و شته..) که نه مه وا له منډاله که نه کات بروای به

خوی بییت زیاتر....

ناماده کردنی: سۆزی/ ستافی به رتوبه ره ران

تایبه ت به کوردژین

لیمو

میژووی لیمو

لیمو په کیچک له میوه ناوادره کانه ، که له بنه مائی رووه کی چوری (Citrus) ه ، سه چاوهی په پیدا بوونی نهم میوه به ته واوه تی روون و ناشکرا نیه ، له بهر نه ودهش زانایان رای جیوازیان هه یه له سه ر نیشتمانی دایک بو لیمو ، هه ندریک ده تین ولاتی هینده یان چین و هه ندریک تیریش پنیان وایه له باشور و باشوری روژناوای کیشوری ناسیا بو په کهم جار بلاو بووته ووهو دواي نهوه به رهو روژهلای ناوه راست و نافرینا بلاو بووته ووه له نریکه ی سالی ۷۰۰ ی زاینی ، دواي نهوه بلاو بوویه ووه به رهو نه وروپا و دوايش له دواي سالی ۱۴۹۳ ز که کریستوف کولومبو نامریکای دوزیه ووه لیمو که بیسته نامریکاو له ویش توی لیمویان چاند و به کارهینترا وکو رووه کی جوانکاری و بو کاری پزیشکیش سوودی لئ وهرده گیرا .

فیتامین و کانزاکانی ناو لیمو له ههر 100 گرامیک

- فیتامین B1 0.04 ملگم
- فیتامین C 50 ملگم
- کالسیوم 40 ملگم
- فسفورات 22 ملگم
- کاربوهایدراد 8.7 گرام
- پروتین 9 گرام
- ووزه 32 کیلو کالتری

سووده کانی لیمو

سوودی بو که دهه : ناوی لیمو به تاییه ت نه که ره که ره ناوی که ره تیکه ل بکریت کیشه ی دنه سوزه (Heartburn) که م دهکاته ووه و نارامی ده به خشیت به که دهه . و ههروهه یارمه تی هه سرکردنی خواردن ده دات . لیمو بیست جواتتر و که نه جتر دهکات به هوی ریژه به کی بهر چاو له فیتامین C که دژه نوکسانه و خواردن روژانه گلاسیک له ناوی لیمو ریگری دهکات له زوو دروست بوونی لوچ له سه چاوهی مروفا .

ناوی لیمو بو دم و ددان باشه و ژانی ددان و پودی که م دهکاته ووه و ههروهه ووه و پاکه ره ووه وایه بو دم و ددان . لیمو یارمه تی دهره بو چاکونه ووهی هه وکردنی که ره (tonsillitis) نه مهش به تیوهردانی ناو له دم (خر خره) ، و باشتر وایه نیو له ت لیمو له که ره نیو گلاس ناویت . بو که م کردنه ووهی کیش زور باشه زوریه ی سه چاوه کان نامازه به مه ده که م تیکه لکردنی ناوی لیمو له که ره ناوی شله تین و خوارده ووهی روژانه گلاسیک له م شه به ته ده بیته هوی که م کردنه ووهی کیش له دواي ماوه به کی له به کارهینتانی .

خواردن لیمو په ستانی خوین نرم دهکاته ووه (High blood pressure) و بو نهم که سانه ی کیشه ی په ستان به رزی خوینیان هه یه زورباشه به لام به ریژه به کی گونجاو .

لیمو بو که م کردنه ووهی کیشه کانی ته نگه نه فهدس (Asthma) باشه و هه ناسه دان فراواتتر دهکات .

بو رژمانیزم (Rheumatism) باشه و ههروهه یارمه تی چاکونه ووهی هه وکردنی جو مکه کان (arthritis) ده دات .

خواردن لیمو بو نه وکه سانه ی سه رنیشه یان هه لاهه تیان هه یه ، تا راده به کی نارامیان دهکات .

ریژه ی تووشبوون به نه خوشی (Atherosclerosis) ره قبونی دهمارکانی دل که م دهکاته ووه .

چۆنیه تی خواردن لیمو بو نه ووهی زیاترین سوودی لئ بیین

باشتر وایه که نیو له ت لیمو به کیته ناو گلاسیک ناوی شیرتین و روژانه گلاسیک له م شه به ته به خویت ، و بو نه و که سانه ی که کیشیان زوره و قه له ون وا باشه روژانه دوو گلاس له م شه به ته به خون . له که ره نه ودهش نالین لیمو ووه ووه میوه نه خوریت ، به لام زورینه ی سه چاوه کان له م ریگابه ی که باسه مان کرد به باشتر دهران بو زیاتر سوود وهرگرتن .

سه چاوه : ویکیبیدیا ، نینسایکلۆپیدیای نازاد

وته دی زانایان

زه ماوه ند

نهمیر باباخانی

له نئیوان مه ته له کانی نه ته وه جوراوجوره کاندنا و هه روه ها قسه دی گه و ره که سایه تیه کانی جیهان سه باره ت به "زه ماوه ند" چه ند دانه یه کمان هه ئه بژاردوو، که ژوربه یان بو بزهی سهر لئووه، به لام له وانه یه هیندی کشیان باس له بارودوخی منو تو بکاو له وانه شه بو هیندی کمان بیته رینوین.

* کاتی زه ماوه ند کردن زیاتر له گه ئ گونچه کانت بیرورا بگوره وه تا جاوه کانت. (مه ته ئی نالمانی)

* پیاویکی که بو پوول و پاره زه ماوه ند ده کا. له کۆتاییدا ده بن به نوکهر. (فهرانسوی)

* ژنیك به خته وهره که له سهر دئی میرده که ی بن. (یونانی)

* ژنی عاقل له گه ئ پیاوی فه تیر و بن پوول چاک ده سازی. (ئینگلیسی)

* ژن و میرد نه گهر یه کتریان بوئ له ویرانه مانیکیشدا ژیان ده کهن. (نالمانی)

* زاوایی ناهه زو به که سایه تی باشتره له زاوای جوانو بن که سایه تی. (له هینستانی)

* کچی عاقل. لاوی هه ژاری له بییره پیاوی ده و نه مه ند بن باشتره. (ئیتالیایی)

* دوو جووره ژن هه ن. له گه ئ یه کیان ده و نه مه ند ده بی و له گه ئ نه ویتریان فه تیر. (ئیتالیایی)

* له کاتی کرینی پارچه و قوماشدا به جوانی چاو له ده و ره که ی بکه و له کاتی ژن هیناندا. سه باره ت به دایکی بووک چاک لیکۆئینه وه بکه. (نازه ربايجانی)

* بو دیتنه وه دی ژن. بوچی!!! جووته که وشیکسی دیکه دراندن. پیویسته. (چینی)

* داره مئوی له خاکی چاک و کج له دایکی چاک هه ئه بژیره. (چینی)

* نه گهر ژنیك ویستی که نه تو به هوی پوول و پاره که ته وه بی به میردی. بیهینه به لام پوول و پاره که تی لن دوور راگره. (تورکی)

* زه ماوه ند له پیروژترین قۆنتراته کانه. (ماری نامپیر)

* زه ماوه ند وهک شووتیه ک وایه. که جاری وایه باش و جاری واشه زور خه راپ ده رده چی. (سپانیایی)

پەندى پيشينان

دووړوو هەروا پيشه و پرفتارى
هەم لە نال نەدات. هەم لە بزمارى

قەدىمى دەلەين بۆ دەستەوستان
ههيج فەرقى نيبه گەرمين و كوستان

رەنگە دەرنەچى لە نيمتجانم
نەگەر عەيبى تۆ تەواو بزائم!

عەيبەكانى خۆت بێتە بەر جاوى
رەوا نابيينى بە كەس بەدناوى

مەشهوورە دەلەين خزم بە ددان
گۆشتبشت بخوا. ناشکينى نيسقان

هەر خوويەك مرۆ گرتى بە شيرى
بۆى تەرك نابن زەمانى پيرى

برا گيان هيشتا نەسب نەكراوه
ناخوړ هەلبەستن. خەيالنى خاوه

گۆشتخۆرن هەموو دەعباى نەم ناوه
كەچى هەر ناوى گورگ بەدناوه

رۆژمیری میژووی کوردستان - مانگی رێبەندان (ژانوییه - فێورییه)

نامه‌ده کردنی : رحمان نه‌قشی

١	٢١ ژانوییهی ١٩١٩	سەرکەوتنی لەشکری کورد لە شەهەری نیوان هیزەکانی کورد و ئێران، لە دامینی چپای شەکرێز و لە ناوچهی کانی دەره.
٢	٢١ ژانوییهی ١٩٢٦	چاپ و بلاو کردنه‌وه‌ی ژماره‌ی یه‌که‌می رۆژنامه‌ی ئێران له شاری سلێمانی.
٣	٢١ ژانوییهی ١٩٥٨	کوچی دوایی شاعیری ئه‌یهاتووی کورد مه‌عروف جیاوک .
٤	٢٢ ژانوییهی ١٩٦٦	راگه‌یاندنی کۆماری کوردستان له کۆبوونه‌وییکی زیاتر له ٢٠ هه‌زار کەس له نۆینه‌رای ناوچه جیاوازه‌کانی کوردستان له چوارچرای مه‌هاباد و پێشه‌وا قازی محهمهد به سه‌رۆک کۆماری کوردستان هه‌لبژێرا.
٥	٢٢ ژانوییهی ١٩٦١	دواین کۆبوونه‌وه‌ی مه‌لا مسته‌فا بارزانی و عه‌بدالکریم قاسم سه‌رۆک کۆماری عێراق.
٦	٢٢ ژانوییهی ١٩٩٨	پیشوازی و پشتیوازی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران له ده‌ست بیکردنی هه‌ولی ناشتیخوازانە به‌مه‌به‌ستی کۆتایی هینان به شەه‌ری براکۆزی له‌نیوان پارتی و یه‌کیه‌تی له باشووری کوردستان.
٧	٢٢ ژانوییهی ١٩٩١	کوچی دوایی شاعیری به‌ توانا کورد بوهران جابه‌ید .
٨	٢٣ ژانوییهی ١٩٢٢	هێرشی هیزه‌کانی حکومه‌تی ئێران بۆ سه‌ر پێشه‌هه‌رگه‌کانی سه‌کۆی شکاک.
٩	٢٣ ژانوییهی ١٩٣٣	مۆکردنی ریکه‌ه‌وتنامه‌ له نیوان دوو ده‌وله‌تی ئێران و تورکیه به‌مه‌به‌ستی ئێدانی و تینکشانێ شۆرشێ ئارارات .
١٠	٢٤ ژانوییهی ١٩٨١	کوچی دوایی مامۆستا عه‌لی مه‌ردان هونه‌ره‌نله‌ی گۆرانیبێژی ناواری کورد له شاری که‌رکوک.
١١	٢٤ ژانوییهی ١٩٢٢	راگه‌یاندنی هاره‌شی شانشینی عێراق و به‌ریتانیا به‌مه‌به‌ستی پینگیستانی حکومه‌تی کوردی له چوارچووی سنووری عێراق له‌وناوچه‌ی که‌زۆربه‌یان کوردن
١٢	٢٤ ژانوییهی ١٩٧٠	کوچی دوایی خه‌لیل سه‌دیقی هونه‌ره‌نله‌ و تینکۆشهری سیاسی له شاری مه‌هاباد.
١٣	٢٤ ژانوییهی ١٩٦٤	مانئاوایی مسته‌فا پاشای یاموکی سه‌رکردی سوپای عوسمانی و رۆژنامه نووسی کورد.
١٤	٢٤ ژانوییهی ١٩٨٥	شه‌هید کردنی مامه‌ ره‌شه نه‌جه‌دین شکور ره‌نوف پێشه‌هه‌رگه‌ وفه‌رمانده‌ی که‌رتی جه‌باری زۆریه‌ی داستانه‌ پسه‌ره‌وه‌رییه‌کانی هێزی پێشه‌هه‌رگه‌ی له باشووری کوردستان
١٥	٢٥ ژانوییهی ١٩٨٩	کوچی دوایی دوکتۆر سلێمانی نه‌تروشی نوسه‌ر و وه‌رگیر، چالاکێ سیاسی و کۆمه‌لایه‌تی و نیشتمانه‌په‌روه‌رو پێشه‌که‌وتنخوازی کورد له شاری قه‌لادزی.
١٦	٢٥ ژانوییهی ٢٠٠٧	مانئاوایی موزه‌هه‌ر سلێمان شه‌ریف شاعیری به‌ توانای کورد له شاری هه‌ولێر.
١٧	٢٥ ژانوییهی ١٩٢٦	کوچی دوایی زانی کورد مامۆستا نه‌حه‌دی کاکه‌ مه‌حمود.
١٨	٢٥ ژانوییهی ١٩٩٨	کوچی دوایی محهمهد ماملی هونه‌ره‌نله‌ی گۆرانیبێژی ناواری کورد له شاری مه‌هاباد.
١٩	٢٥ ژانوییهی ١٩٨٦	کوچی دوایی نه‌یاز زاخۆلی نه‌یازوسف نه‌حه‌مه‌د، هونه‌ره‌نله‌ی گۆرانی فۆلکلۆری ره‌سه‌نی کوردی له شاری مووسل.
٢٠	٢٥ ژانوییهی ٢٠١٠	له‌سیناردانی عه‌لی جه‌سه‌ن مه‌جید ناسراو به‌ عه‌لی شیمایی سه‌رپه‌ستی ویران کردن و قه‌لاجوو کردنی باشووری کوردستان.
٢١	٢٦ ژانوییهی ١٩٣٩	بلاوکردنه‌وه‌ی یه‌که‌مین ژماره‌ی رۆژنامه‌ی ئێران له‌لایه‌ن شاعیری به‌ناوایه‌کی کورد پیره‌میرد له‌شاری سلێمانی.
٢٢	٢٦ ژانوییهی ٢٠٠٨	کردنه‌وه‌ی کۆنگره‌ی ناساندنی جینۆساید له‌سه‌ر گه‌لی کورد له شاری هه‌ولێر.
٢٣	٢٧ ژانوییهی ١٩٦١	خۆپیشاندان له‌دژی ده‌سه‌لاتی شانشینی عێراق له سه‌رانه‌سه‌ری شاره‌کانی عێراق و کوردستان.
٢٤	٢٩ ژانوییهی ١٩٣٩	کردنه‌وه‌ی ئێزگی رادیۆ ده‌نگی کوردی له شاری به‌غدا.

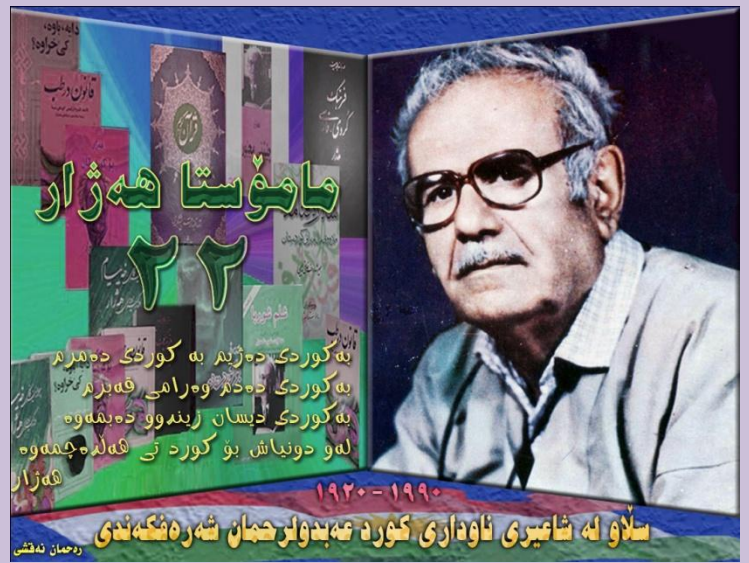
٢٥	٢٩ ژانویهی ١٩٩٧	چاوپیکهوتنی مهلا مستهفا بارزانی له گهڤ شای نیران و کاربهدهستانی بهریتانیا و ئەمریکا له شاری تاران. کۆچی دوایی عومەر دهبا به پارێزەر و ئەندامی سەرکردایهتی یهکیهتی نیشتمانی کوردستان.
٢٦	٢٩ ژانویهی ١٩٩٢	مالئاوایی سهعدوئلا باههزنی هوزاتشان، خهباتگیزی کورد پهروه و فلکلور ناسی ناواری کورد له شاری بامورنی.
٢٧	٢٩ ژانویهی ٢٩٩٦	چاپ و بلاو کردنهوی گۆفاری کوردستان له شاری نهسته مبول به ٥ زمان، ئەم گۆفاره ١٩ ژماره ئی بلاوکرایهوه.
٢٨	٣٠ ژانویهی ١٩١٩	کۆچی دوایی شاعیری لێهاتووی کورد بهختیار زیهر.
٢٩	٣٠ ژانویهی ١٩٥٢	کۆچی دوایی شیخ عوسمانی نه قشبهندی له شاری نهسته مبول.
٣٠	٣٠ ژانویهی ١٩٩٧	فلیمی کيسه له کانیش دهفرن له دهرهینانی بهمهانی قویدی له قیستیشالی (ترومسی) توروژ دا خهلاتی نهروویای پینه خشرا.
٣١	٣٠ ژانویهی ٢٠٠٥	پهروسی هه لێژاردنی کوردستان و عیراق به شاری بهرچای خه لک له هه لێژاردنه دا.
٣٢	٣٠ ژانویهی ٢٠٠٥	کۆکردنه وه نیمزای بۆ سه ره به خۆی کوردستان هاوکات له گهڤ نه نجام دانی پهروسی هه لێژاردنه کان له لایهن بزوتنه وه دی ریفرا ندۆم.
٣٣	٣٠ ژانویهی ٢٠٠٥	شه هید کردنی نارام (شاسوار جهلال) رۆژنامه نووس و سکرتیری کۆمه له ی رهنجده ران له گوندی ته نکيسه ر ناوچه ی قه رداخی باشووری کوردستان.
٣٤	٣١ ژانویهی ١٩٧٨	کۆچی دوایی نیدریس بارزانی تیکۆشه ری سیاسی و ئەندامی سەرکردایه تی پارته دیموکراتی کوردستان له شاری ورمن رۆژه لاتی کوردستان.
٣٥	٣١ ژانویهی ١٩٨٧	

February - فیهورییه

٣٦	١ فیهورییهی ١٩٩٥	دامه زانی پارته نیشتمانی کوردستان له باشووری کوردستان.
٣٧	١ فیهورییهی ٢٠٠٧	کۆچی دوایی پروفیسور شاکرۆ خه لۆ مۆ نووسه ری ناو دار و دامه زینه ری ناوه ندی لیکۆئینه ری کورد له شاری مۆسکۆ.
٣٨	١ فیهورییهی ٢٠٠٦	دامه زانی کانی ناسمانی کۆمه له تی قی سه ره حیزبی کۆمونیستی نیران (کۆمه له).
٣٩	١ فیهورییهی ٢٠٠٤	کارساتی جێژی قوربان ته قینه وه ی مه له بندی ٣ و مه قه ری ٤ یه کیه تی و پارته له شاری هه ولێری باشووری کوردستان.
٤٠	١ فیهورییهی ١٩٢١	پیک هاتنی کۆنفرانسیک له شاری له دنه ن له سه ر کیشه ی کورد .
٤١	١ فیهورییهی ١٩٧٤	پیک هاتنی کۆنگره ی پینجه می یه کیه تی مامۆستایانی کوردستان.
٤٢	١ فیهورییهی ١٩٩٥	دامه زاردنی بزوتنه وه ی چه وساوان و جووتیارانی کوردستان.
٤٣	١ فیهورییهی ١٩٩٩	کردنه وه ی بنکه ی راوێژکاری په روه ده ی کۆمه لایه تی و ده روونی له شاری دهوک.
٤٤	٢ فیهورییهی ١٩١٤	را په ری نی کورده کانی بتلیس له باکووری کوردستان.
٤٥	٢ فیهورییهی ١٩٢٦	دامه زاردنی کۆمه له تی زانستی کورد له لایهن پیره میرد له شاری سلیمان.
٤٦	٢ فیهورییهی ١٩٥٥	مۆ کردنی ریککه وتنامه ی په یمانی به غدا (ستنۆ) له نیوان (تورکیه، عیراق، نیران، پاکستان، ئەمریکا، بهریتانیا) چه ند به ندیکێ دژ به خه باتی گه لی کورده.
٤٧	٢ فیهورییهی ١٩٦٦	پیکهاتنی کۆنگره ی دووه می یه کیه تی مامۆستایانی کوردستان له شاری سلیمان.
٤٨	٢ فیهورییهی ١٩٧٢	پیکهاتنی کۆنگره ی چواره می یه کیه تی مامۆستایانی کوردستان له شاری هه ولێر.
٤٩	٢ فیهورییهی ٢٠١٢	کۆچی دوایی دوکتور ئیبراهیم یونس نووسه ر و وه رگری ناواری کورد له شاری تاران.
٥٠	٣ فیهورییهی ١٩٠٨	داگیر کردنی شاری مه هاباد له لایهن هیزه کانی تورک، دوای سن هه قته شه ره که یان چۆل کرد.
٥١	٣ فیهورییهی ٢٠٠٠	هه لێژاردنی نه نجه و مه له نی شه ره وانی له شاری سلیمان.
٥٢	٤ فیهورییهی ١٩٢٨	خستنه خواره و دی دوو فرۆکه ی نیزامی تورک، له لایهن کورده وه له ناوچه ی ناگری.
٥٣	٤ فیهورییهی ١٩٧٣	پیکهاتنی کۆنگره ی چواره می یه کیه تی مامۆستایانی کوردستان له شاری هه ولێر.
٥٤	٤ فیهورییهی ٢٠٠٧	راگه یان دانی ژووری یه کیه تی بازرگانی و پیشه سازییه کانی کوردستان له شاری هه ولێر.
٥٥	٤ فیهورییهی ٢٠٠٥	به ریوه چوونی قیستیشالی پیشه وا قازی محمه مه د له لایهن حکومه ته ی هه زیمی کوردستان له شاری هه ولێر.
٥٦	٥ فیهورییهی ١٩٩٣	سانرۆژی دامه زاردنی پارته سه ره به خۆی کوردستان.
٥٧	٥ فیهورییهی ١٩٧١	بلاو کردنه وه ی یه که مین ژماره ی گۆفاری دهنگی مامۆستا زمانحالی یه کیتی مامۆستایانی کوردستان لقی سلیمان.
٥٨	٥ فیهورییهی ١٩١٩	شه ریف پاشای خه ندان له سه ر کیشه ی ره وای نه ته وه ی کورد چاوی به (کلیمانسۆ) بهرپرسی کۆنفرانسی ناشتی له پاريس کهوت و داوای ئۆتۆنۆمی بۆ کوردستان له دیاره که ر، خرپوت، به تلیس، مو سل کرد.
٥٩	٥ فیهورییهی ١٩٩٢	چاپ و بلاو کردنه وه ی گۆفاری په یامی راستی له شاری سلیمان.
٦٠	٥ فیهورییهی ١٩٩٤	سانرۆژی دامه زانی یه کگرتووی نیسلامی کوردستان له باشووری کوردستان.
٦١	٥ فیهورییهی ٢٠٠٩	کۆچی دوایی عه بدو لقاده ری ده باغی (مامه قاله) نووسه ر، وه رگری نیشتمانه په روه ری کورد له شاری له دنه دی بریتانیا.
٦٢	٥ فیهورییهی ١٩٣٥	کۆچی دوایی نه حمه د موختار جاف شۆرشگیر، روناکیرو شاعیری لێهاتووی کورد له شاری هه له بچه.
٦٣	٩ فیهورییهی ١٩١٧	گه تگۆژی نیوان کامیل به درخان و رووسه کان له سه ر ناوچه ی بۆتان.
٦٤	١٠ فیهورییهی ١٩٦٤	ناگریه له نیوان نه رته شی عیراق و کورده کانی باشووری کوردستان، و ناگۆکی فکری له نیو پارته دیموکراتی کوردستان مه لا مسته فا و جه لال تانه بان و برابیم نه حمه د !
٦٥	١١ فیهورییهی ١٩٩٦	پیک هینالی حکومه تی کوردستان و هه یه ته ی ره یسه ی میلی (کابینه ی وه زیان) نه وه هه یه ته له ١٤ وه زیر پیک هاتبوو
٦٦	١١ فیهورییهی ١٩٧٩	شۆرش گه لانی نیران و رووخانی ره یزه ی دیکتاتوری پاشایه تی له نیران.

٦٧	١١ فېوریهى ٢٠٠٩	دامەزرانی فیدراسیۆنى ریکخراوەکانى لاوانى کوردستان (که پێکهاتهى ریکخراوى لاوانى یهکیتی و پارتى و پارتى کۆمونیستی کوردستان) له هەولێر.
٦٨	١٢ فېوریهى ٢٠٠٨	کۆچى دواى محەممەد فەرەج مەعروف بێژەر و دارهینهى شانۆ و سەرۆکی نارشیشى نەتەوهیى کوردستان له شاری سلێمانى.
٦٩	١٣ فېوریهى ١٩٢٥	یهکەم شەر و تیک هەلچوون له نیوان شۆرشگیرانى سەر به شیخ سعیدی پیران و هیزهکانى سوپای تورکیه.
٧٠	١٤ فېوریهى ١٩٢٥	سەر هەڵدانى گهۆرد له باکورى رۆژنای کوردستان به سەرۆکایهتیی شیخ سعید.
٧١	١٤ فېوریهى ١٩٢٩	رۆژى شههیدانى حیزبى شیوعى بدهست رێژمى پاشایهتی عێراق.
٧٢	١٤ فېوریهى ١٩٢٥	شیخ سعیدی پیران دارهینى کردە پێتهختى کاتى کوردستان.
٧٣	١٥ فېوریهى ١٩٧٠	سانرۆژى دامەزرانی کۆمهلهى شۆرشگیری زحمهتکێشانى کوردستانى ئێران. (ئێستا بۆوته چوار بهش)
٧٤	١٥ فېوریهى ١٩٧٩	شههید بوونی حەمه حوسێن کهریمى تیکۆشهرى سیاسى و یهکێک له دامەزرێنهرانى کۆمهله.
٧٥	١٥ فېوریهى ٢٠٠٦	دامەزرانی کانالی ناسمانى تیشک تی فى سەر به حیزبى دیموکراتى کوردستانى ئێران.
٧٦	١٥ فېوریهى ٢٠٠٧	پێک هاتنى ناوهندى نووسهراى کورد له لایهن کۆمهلتیک له نووسهران و رۆژنامه نووسانى کورد.
٧٧	١٦ فېوریهى ١٩٢٥	کۆچى دواى نهمین فهزیزى بهگ نهفسهرى پایه بهرز و کهسایهتی ناودارى کورد.
٧٨	١٦ فېوریهى ١٩٩٩	رفاندنى عهبدوللا نوجهلان سەرۆکی پارتى کرێکارانى کوردستان (پ کا کا) له کینییا بۆ تورکیه.
٧٩	١٦ فېوریهى ١٩٢٨	کۆچى دواى نهفسهرو نهدیپ و شاعیرو نووسهرى لێهاتووی کورد نهمین فهزیزى بهگ.
٨٠	١٧ فېوریهى ١٩٦٤	راگهیاندنى ناگر بهس له نیوان عبدالسلام عارف سەرۆک کۆماری عێراق و مهلا مستهفا بارزانی.
٨١	١٧ فېوریهى ٢٠٠٦	سانرۆژى دامەزرانی پارتى سەر به ستنى کوردستان.
٨٢	١٧ فېوریهى ١٩٩٨	کۆچى دواى مینا خانم قازى ژنه تیکۆشهر و نیشتمانیه روهرى کورد، خیزانی پێشهوا قازى محەممەد سەرۆک کۆماری کوردستان له شاری مههاباد
٨٣	١٨ فېوریهى ١٩٥٣	دامەزراندنى یهکێهتیی لاوانى دیموکراتى کوردستان .
٨٤	١٨ فېوریهى ١٩٥٣	کۆچى دواى زانوا مێژوو نووسى کورد رشید باسما.
٨٥	١٨ فېوریهى ١٩٥٥	مۆرکردنى ریکههوتنامهى بهغدا له نیوان (عێراق - تورکیه) بهمه بهستى سهرکوت کردنى هەر بزوتنه وهیهکی کورد که له ناوچهکه روو بدا
٨٦	١٨ فېوریهى ٢٠٠١	تیرۆر کردنى فهردنسو ههزیری نهندامی پەرلهمان و سەرۆکی فراکسیۆنى پارتى له لایهن چهند چهکدارێکی نه ناسراو له شاری ههولێر
٨٧	١٩ فېوریهى ٢٠٠٩	کۆچى دواى سهر به ست عومەر ماموستای بهشى شێوهکارى پهیمانگای هونه رجوانهکانى ههولێر، و نهخشاندى مۆنۆمێنتى شههیدانى یهکی شویاتی له پارکی ههولێر.
٨٨	١٩ فېوریهى ٢٠١٠	کۆچى دواى عهزیز کێخوسرهوی نووسهرو رۆژگیر و نهندامی دامهزرێنهرى گۆڤاری سروه له شاری سهقزی رۆژههلاتی کوردستان.
٨٩	١٩ فېوریهى ١٩٩٨	کۆچى دواى مارف ناغالی شاعیر، وەرگیر، چیرۆک نووس وهاوکارى گۆڤاری سروه له هاتووچووی رێگادا له مههاباد.
٩٠	٢٠ فېوریهى ١٩٩٣	کۆبوونهووی سن دهوتنی ئێران، تورکیه و سوریا دژی حکومهتی ههزیمی کوردستان.
٩١	٢٠ فېوریهى ١٩٩٧	سانرۆژى دامەزرانی بزوتنهووی جوتیارانى کوردستان.

گۆڤاری نینتیرنیی یهکبوون، گۆڤاریکی سهر به خویی مانگانهیه له ناماده کردن و بلاو کردنهوه رحمان نهقی

r_neqsi@yahoo.ca

۴۱ فېۋرېيە
Happy Valentine's Day

پېرۋز بى رۋزى خۋاشە وېستى

رەھمان نەقىشى